

EVERETT LEE’NİN İTME-ÇEKME KURAMI EKSENİNDE İRAN’DAN TÜRKİYE’YE ZORUNLU GÖÇÜN DİNAMİKLERİ¹

Dynamics of Forced Migration from Iran to Türkiye Within the Axis of Everett Lee’s Push-Pull Theory

Hidayet ÇİÇEK², Songül SALLAN GÜL³

Öz

Bu çalışma, İranlı göçmenlerin uluslararası göç dinamiklerini tarihsel arka planından günümüze kadar ele almakta ve Türkiye özelinde göçün niteliğini siyasi mültecilik bağlamında sorgulamaktadır. İran’dan Türkiye’ye yönelik gerçekleşen göçleri ve gelen göçmenleri, dini ve siyasal baskıların bireylerin yaşamında açığa çıkardığı yapısal tehditler çerçevesinde değerlendirmekte, göçmenlerin Türkiye’deki durumlarını ve kalmaya yönelik stratejilerini göçmenlik durumlarının toplumsal ve hukuki çerçevesi bağlamında değerlendirilmektedir. Kuramsal bağlamda itme-çekme kuramının etkenlerini İranlı göçmenler bağlamında değerlendirmeyi amaçlamaktadır. Türkiye’nin 1951 Cenevre Sözleşmesi’nden beri sadece Türk ve Avrupa kökenli olanlara tanıdığı mülteci statüsü kapsamına dahil olmayan İranlı göçmenler için Türkiye, sığınmacı statüsü kapsamında üçüncü bir ülkeye gidinceye kadar bir ara durak niteliğini korumaktadır. Ancak Türkiye, İranlı göçmenler için kalış süreleri uzadıkça bir hedef ülke olma niteliğine de gelmektedir. Araştırma, nitel araştırma yöntemi çerçevesinde yarı yapılandırılmış görüşme tekniğiyle Antalya’da yaşayan İranlı göçmenler ile gerçekleştirilmiştir. Araştırma 2024 yılı yaz dönemi ve Eylül-Ekim aylarında, Antalya’da yaşayan ve ikamet izni olan, yaşları 21-70 arasında değişen 12 İranlı göçmenle gerçekleştirilen görüşmelere dayanmaktadır. Araştırma bulguları literatürde itici ve çekici faktörlerin günümüzde etkisinin azaldığına dikkat çekse de İranlı göçmenler için siyasi mülteci olmanın getirdiği baskılara eklenen katı şeriat kuralları nedeniyle itici faktörlerin belirleyiciliğini koruduğunu göstermektedir. İranlı göçmenler için Türkiye’deki laik yaşam imkânları, yasal prosedürler, üçüncü ülkeye geçiş beklentisi ve kendilerinden önce gelen İranlı göçmenlerin varlığı ve toplumsal uyumun niteliği de Türkiye’ye yönelik göçün çekici faktörleri olarak öne çıkmaktadır.

Anahtar Kelimeler: İran göçü, Siyasi Mültecilik, Hedef Ülke, Türkiye, Antalya

Abstract

This study examines the international migration dynamics of Iranian migrants from their historical background to the present day, specifically investigating the nature of migration to Turkey within the context of political asylum. It evaluates the migrations from Iran to Turkey and the migrants who have arrived, considering the structural threats revealed by religious and political pressures in individuals' lives. The study also assesses the migrants' conditions in Turkey and their strategies for staying, within the social and legal framework of their migration status. In theoretical terms, it aims to evaluate the factors of the push-pull theory in the context of Iranian migrants. Since the 1951 Geneva Convention, Turkey has remained a transit country for Iranian migrants, as they are excluded from refugee status unless they are of Turkish or European origin. However, as their stay in Turkey extends, it is gradually becoming a destination country for Iranian migrants. The research was conducted using a qualitative methodology, with semi-structured interviews carried out with Iranian migrants residing in Antalya. The study is based on interviews conducted in the summer and the months of September and October 2024, with 12 Iranian migrants aged between 21 and 70, all of whom have residence permits. Although the findings of the research suggest that the impact of push and pull factors has diminished in contemporary literature, it demonstrates that the push factors, particularly due to the pressures associated with political asylum and the rigid Sharia laws, still play a determining role for Iranian migrants. The secular lifestyle opportunities in Turkey, legal procedures, expectations for transitioning to a third country, and the presence of Iranian migrants who arrived before them, along with the quality of social integration, emerge as significant pull factors in Iranian migration to Turkey.

Keywords: Iranian migration, Political asylum, Destination country, Türkiye, Antalya

GİRİŞ

Siyasi mültecilik, göçmenler için bireysel bir tercihten çok bir zorunluluk durumunu ifade eder. Zorunlu göç olgusu da bireylerin ve toplulukların savaş, şiddet, insan haklarının ihlalden, doğal ve insan kaynaklı afetlerden korunmak ve

¹ Bu makale Hidayet Çiçek yazarlığında Prof. Dr. Songül Sallan Gül’ün danışmanlığında “İran Modernleşmesinde Sekülerleşmenin İzleri ve İranlı Göçmenlerin Türkiye Deneyimleri” başlıklı lisansüstü tezden üretilmiştir.

² Hidayet Çiçek, Tezli Yüksek Lisans Öğrencisi, Süleyman Demirel Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, [0000-0002-2203-6413](mailto:hidayetcicek@yahoo.com), hidayetcicek@yahoo.com

³ Prof. Dr. Songül Sallan Gül, Süleyman Demirel Üniversitesi, İnsan ve Toplum Bilimleri Fakültesi, [0000-0003-1107-7372](mailto:songulgul@sdu.edu.tr), songulgul@sdu.edu.tr

bunların sonucu olarak sürekli ikamet yerlerini kendi rızaları dışında terk etmeleri olarak tanımlanır (UNCHR, 2007). Günümüzde uluslararası göç hareketlerinin önemli bir kısmı gönüllü olmaktan çok, zorlayıcı etkenler ekseninde gerçekleşmektedir. Türkiye ise son otuz yılda zorunlu göçle gelenlerin odağına yerleşmeye ve pek çoğu için de hedef ülke olmaya başlamıştır. 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolü^{4,5} göç eden kişilerin hukuki statüsü bağlamında mültecilik; ırkı, dini, milliyeti ve belirli bir sosyal gruba mensubiyeti nedeniyle zulüm görme korkusu ile ülkesinden ayrılan kişileri tanımlamaktadır (Birleşmiş Milletler, 1951; 1967). Bu durum, İranlı göçmenlerin Türkiye'deki hukuki statülerini belirlemekte, üçüncü bir ülkeye yerleşme süresinin uzaması ise İranlı göçmenlerin yerleşim ve kalıcı olabilme stratejilerini etkilemektedir. 1979 yılı itibarıyla Humeyni rejimiyle birlikte kurumsallaşan dini baskı, inanç özgürlüğü kısıtlamaları ve siyasal muhalefete yönelik cezalandırmalar, İranlıların ülkelerini terk etmelerinde itici faktör olarak rol oynamıştır (Adıgüzel, 2024, s. 76). Ancak İran'dan göç eden bireyler, Türkiye'de Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu-YUKK çerçevesinde şartlı mülteci, ikincil koruma veya ikamet iznine sahip bireyler olarak nitelendirilmektedir (YUKK, 2013).

Coğrafi konumu nedeniyle Avrupa'ya açılan bir kapı olarak görülen Türkiye, İran'dan gelen göçmenler açısından da önemli bir geçiş ve hedef ülke konumundadır (Danış, 2004; Karadal vd., 2021; Adıgüzel, 2024). Danış'a (2004, s. 13) göre İran ile Türkiye arasında 1960'lı yıllarda imzalanan vize muafiyeti, İran vatandaşlarının Türkiye'ye görece kolay erişimini mümkün kılmış ve göç rotalarında Türkiye'nin tercih edilmesini kolaylaştırmıştır. Ayrıca birçok İranlının coğrafi yakınlıktan kaynaklı olarak Türkiye'ye Van sınırından giriş yapması ve kentin Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği (BMMYK) ofisine ev sahipliği yapıyor olması Van'ı önemli bir ara durak yapmaktadır. Sadece İranlılar için değil, aynı zamanda farklı uyruklardan gelen göçmenler için de bu şehri önemli bir geçiş noktası haline getirdiği belirtilmektedir. Koser Akcapar'a (2006, s. 822) göre Avrupa'nın uyguladığı kısıtlı göç politikalarının göç akımlarını periferideki ülkelere yönlendirmesi Türkiye'yi hem sığınmacılar için hem de düzensiz göçmenler için "sıçrama tahtası" konumuna getirmektedir. Düzensiz göçmenlerin bir kısmı Türkiye'yi coğrafi özelliklerinden kaynaklı olarak transit ülke ve hedef ülke olarak görmekteyken bir kısmı ise enformel işçi olarak tercih etmektedir (Karadal vd., 2021, s. 89). TÜİK raporlarına göre 2019 yılında yurt dışından Türkiye'ye göç eden 677 bin kişinin %7,3'ünü İranlı vatandaşlar oluştururken 2020 yılı pandemi döneminde bu oran %6,0'dır. Pandemi sonrası dönemde ise inişli ve çıkışlı bir grafik çizen uluslararası göç istatistikleri 2021 yılında bir önceki yıla göre %116,9 artış göstermiştir. Bu artış döneminde İran göçü, %10,9 ile ikinci sıraya yerleşmiştir. 2022 ve 2023 yıllarında ise kademeli bir biçimde azalma göstermiştir (TÜİK, 2020; 2021; 2022; 2023; 2024). TÜİK Nüfus İstatistikleri Portalı verilerine göre 2024 yılı itibarıyla Türkiye'de toplam 95.924 İranlı vatandaş ikamet etmektedir. Yoğunluğun en yüksek olduğu dönem ise 128.883 kişi ile 2021 yılıdır. Pandemi döneminde ise bu sayı 68.561'e kadar düşüş göstermiştir.⁶ Ancak bu veriler, hukuki statüler açısından ayrıştırılmadığı için söz konusu kişilerin hangi faktörlerle Türkiye'ye geldiği (örneğin sığınma, eğitim, aile birleşimi, yatırım vb.) bilinmemektedir.

Benzer biçimde İltica Bilgi Veri tabanının 2023 yılı Raporu'na (AIDA, 2023, s. 15) göre Türkiye'ye yapılan 19.017 uluslararası koruma başvurusu arasında İran 1.416 kişi ile üçüncü sırada yer almaktadır. 1951 Cenevre Sözleşmesi'nde yer alan coğrafi sınırlama nedeniyle İranlı göçmenlere ise Türkiye'de Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu gereğince "şartlı mülteci" statüsü verilmektedir. Mülteci ve/veya şartlı mülteci statüsü için uygun şartları sağlayamayan fakat geri gönderilmesi durumunda ölüm, hapis ve işkenceye maruz bırakılacak kişiler için YUKK kapsamında "ikincil koruma statüsü" verilmektedir (AIDA, 2023, s. 21). Şartlı mülteci ve ikincil koruma statüsünden farklı olarak YUKK çerçevesinde bireysel olarak yasanın şartlarını yerine getirenler ise kısa dönem ikamet izni, aile ikamet izni, öğrenci ikamet izni, uzun dönem ikamet izni ve insani ikamet izni başvurusunda bulunulabilmektedirler.⁷ Bu yasal düzenlemeler özellikle rejim baskısı, inanç özgürlüğünün ihlali ya da siyasi tehdit gibi nedenlerle İran'dan ayrılan bireyler açısından Türkiye'yi hem geçici bir sığınma noktası hem de kalıcı bir alternatif yaşam alanı olarak çekici kılmaktadır. Bu hukuki imkanlar İranlı göçmenler için Türkiye'ye gelmelerinde makro düzeyde çekici faktör olarak önemli rol oynamaktadır. İranlı göçmenlerin Türkiye'de yerleştirdikleri ya da yerleştikleri bölge ve yerler arasında Akdeniz bölgesi öne çıkan yaşam alanlarından. TÜİK verilerine göre Batı Akdeniz Bölgesi'nde yer alan Antalya, uluslararası göçmenler arasında en çok tercih edilen ikinci şehir konumundadır.⁸ Bu çerçevede itici ve çekici faktörler, İranlı göçmenlerin Antalya'daki yerleşim süreçlerinde belirleyici bir rol oynamakta olup, makale de özellikle İran'dan Antalya'ya yapılan göçün itici ve çekici faktörlerini ele almaktadır.

İran Göçünün Tarihsel Arka Planı

⁴ 1951 Cenevre Sözleşmesi ve 1967 Protokolüne ulaşmak için: <https://www.unhcr.org/us/media/convention-and-protocol-relating-status-refugees>

⁵ Sözleşmenin kabul edildiği tarihten itibaren yaşanan gelişmeler odağında 1967 Protokolü'nde "1 Ocak 1951'den önce" ibaresinde değişikliğe gidilerek tarih kısıtlamasını yerine tüm mültecilerin eşit statüde olmasının da önü açılmıştır. Türkiye'nin protokole imzası ise 1 Temmuz 1968 tarih ve 6/10266 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile kararlaştırılarak 5 Ağustos 1968 tarih ve 12968 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanmıştır.

⁶ Daha fazla veri için: <https://nip.tuik.gov.tr/?value=TabiiyetYabancıNufus>

⁷ Göç İdaresi Başkanlığı tarafından hazırlanan yasal prosedüre ulaşmak için bkz: <https://www.goc.gov.tr/ikamet-izni-cesitleri>

⁸ TÜİK Nüfus İstatistik Portalı üzerinden 2016 ve 2023 yılları arası değişime ulaşmak için bkz: <https://nip.tuik.gov.tr/?value=UluslararasıGoc>

İran göçünün tarihsel kökenleri 20. Yüzyılın ilk yıllarına kadar uzanmaktadır. Bayat'a göre İran'dan göç hareketleri ilk olarak Muhammed Ali Şah döneminde başlamıştır. Haziran 1908 yılında Meclis-i Şura dağılmış ve birçok kişi ve topluluklar İran'dan zorunlu göçe maruz bırakılmıştır. Birçok anayasa destekçisi Avrupa'ya sığınmış ve Avrupa'da İran'a muhaliflik etmek adına çeşitli merkezleri kurmuştur. Darbeden önceki son meclis başkanı Momtaz al-Duala gibi birçok eski bakan ve kabine yöneticisi Paris'e yerleşmiş, birçok milletvekili ise Kafkasya üzerinden Londra'ya gitmek zorunda kalmıştır (Bayat, 1991, s. 245). 1890'lı yıllardan itibaren günümüze kadar İran, kendi tarihinde tekrarlı bir biçimde dini liderliğin bir kısmı ile liberal ya da radikal milliyetçilik arasında sürekli olarak ittifak halinde olmuştur (Keddie, 1966, s. 70). Keddie (1966, s. 70) bunu bir sorun olarak görmekte ve bu sorunu izole etmek adına ittifakın etkili bir muhalefet aracı olarak ortaya çıkışını belirlemek gerektiğini belirtmektedir. Chehabi'ye (1990, s. 15) göre, Kaçarlar döneminde din adamları ve devlet arasında uyum vardı; tütün isyanında ise tüccarlarla kâfirlerin etkisinden rahatsız olan din adamlarının tepkisi, bu ittifakı güçlendirmiş ve sonunda monarşi sarsılma tehlikesi gerekçesiyle tütün imtiyazı iptal edilmiştir. Bu isyan ise Batılı fikirlerin etkisi altında İran'da ulemanın yükselen orta sınıf ile ittifakından doğan bir anayasal hareket olarak gelişmiştir. Muzafferredin Şah Kaçar'ın imzaladığı anayasa kararnamesi (Ferman-ı Şahî) 6 ayrı tabaka tarafından seçilmesini öngörmekteydi. Dini görüş ve siyasi düşünceleri nedeniyle zorunlu göçe maruz kalan diğer örnekler arasında ise Abu'l Hasan Mirza'nın (Şeyh al Ra'îs) bulunduğunu belirten Bayat, Safa'i'den aktarımlar odağında (Safa'i, 1965'den akt. Bayat, 1991, s. 69) Hasan Mirza'nın sapkın düşünceleri olduğu gerekçesiyle 1878-79'lu yıllarda Meşhed'den sürgün edilmiş ve 1905 yılında Meşhed'e geri dönerek anayasacıların saflarına katılmıştır.

İran'da devrim kültürünün oluşmasında atılan ilk adımlar ise, modernleşme dinamiklerine dayanmaktadır. 1906 yılında gerçekleşen Meşrutiyet hareketi İran modernleşme hareketlerinin dönüm noktası olarak görülür. Bu devrim, İran coğrafyasında toplumsal ve siyasal yapının değişmesinin ve bunun devamında ise Şah rejiminin yetki alanlarında çeşitli kısıtlamalara gidilmesinin önünü açmıştır (Dilek, 2011, s. 16). 1906 Meşrutiyeti öncesinde ve sonrasında yaşanan gelişmeler nedeniyle 19. yüzyıl sonlarına doğru siyasi ve gazeteci kimliğiyle birçok kişi göç etmiş ve 1960'lı yıllarda Şah karşıtı birçok öğrenci Amerika'da eğitim almak üzere göç etmiştir (Chehabi, 1990, ss. 194-195). Rıza Şah döneminde siyasi partiler ve muhalifler de yurt dışına gitmiş ve Pehlevi iktidarında yaşamamak adına ülkelerine geri dönememiştir (Mohammadi ve Sreberny-Mohammadi, 1991, s. 208). Tebrizi'ye göre (2021, s. 16) de Meşrutiyet, İran'ın yeni demokrasinin milli devlet olma yolundaki en önemli adımlarından da birisi olmuştur. Halk meclise temsilci gönderme hakkı edinmiş ve kanun koyma hakkını elde ederek güçler ayrılığı sürecinde aydınlanma fikrinin ilk tohumlarını atmıştır. Rıza Şah'ın 1941 yılında tahtı oğlu Rıza Şah Pehlevi hükümetine devretmesi ile başlayan ve 1953 yılına kadar sürecek olan parlamenter demokrasi anlayışı benimsenmeye başlanmıştır. Çok zaman geçmeden, birkaç yıl sonra meşrutiyetçi ulema desteğini çekmeye başlamıştır. Son Kaçar hükümdarı Ahmed Şah'ın azınlıkta kalmasının ardından Rıza Han, monarşinin devam etmesinden ziyade Türk modeli bir cumhuriyet ilan etmek istemiş olsa da ulema bunu laikleşme olarak görerek karşı çıkmıştır. Tüm bunlara rağmen Rıza Han 1926'da Şah olarak taç giymiş ve yeni bir hanedanlığın ilk adımları atılmıştır (Chehabi, 1990, s. 16).

1961 ve 1963 yılları arasında Şah bir dizi reform hareketlerini yeniden uygulamaya koymak istemiştir. Şah'a göre en önemli reform hareketlerinden birisi tek elde toplanmış geniş toprakların köylülere dağıtılması olacaktır. 1963 yılında Tahran'da toplanan Köy Kooperatifleri Ulusal Kongresi'nde Beyaz Devrim⁹ adını verdiği bir plan şeklinde yürütüleceğini açıkladı (Dora Güney, 1979, s. 56). Ansari'ye (2001, s. 3) göre Şah, Musaddık sonrası ilerici ve iyi huylu biçimde halkın refah seviyesini düşünen bir lider olarak değil, değişimlerin mimarı bir devrimci olarak anılmak da istemiş ve modernizm ve Pehlevicilik birleşerek karşılıklı olarak eş anlam kazanması ön görülmüştür.¹⁰ Rıza Şah, ilk olarak ekonomide yaptığı değişiklikler ile harekete geçmiştir. Abrahamian'a (2017, s. 183) göre Beyaz Devrim'in amacı Kızıl Devrim'i önlemektir fakat bu durum 1979 İslam Devrimi'nin zeminini hazırlamaktaydı. Ekonomik dengesizliğin artması yurt dışına giden ve geri dönmeyenlerin sayısı oldukça artış göstermiştir. 1970'lerde New York'ta bulunan İranlı doktor sayısı Tahran dışındaki şehirlerin doktor sayılarından fazla olmuştur. Bu dönemde "*beyin göçü*" kavramı İran ile ilişkilendirilmiştir (Abrahamian, 2017, s. 186). Tarihsel süreç içerisinde İran'dan yapılan nitelikli kişilerin göç etmesini başlıca nedenlerini Garousi (2003, s. 2) 4 faktörde ele alarak; ekonomik, sosyal, eğitimsel ve kültürel/dini nedenler olarak nitelendirmektedir. Çok uzun vadede gelişmiş ekonomilere göre daha düşük kişi başı gelire sahip olmak, sosyal ve dini baskılar, daha düşük eğitim kalitesi bireyciliğin yükselmesi gibi faktörler başlıca ekonomik nedenleri oluşturmaktadır (Azadi vd., 2020, s. 4). 19. yüzyılın sonlarından itibaren birçok siyasi ve gazetecilik açısından aktif olamayan İranlı entelektüel Avrupa'daki ifade özgürlüğünden yararlanmak istemiştir. Fransa İranlı öğrenciler için popüler olmakta ve 1960'lı yıllarda ise savaştan hemen

⁹ İran Araştırmaları Enstitüsü kurucu direktörü olan Ali M. Ansari'ye göre (2001, s. 2) devrim her ne kadar sosyo-ekonomik sorunları çözmeye çalışsa da temel olarak siyasi elit üyeleri tarafından tasarlanan siyasi bir program olmuştur. Buna ek olarak baskın motive edici ideoloji ise "modernizm" olmuştur.

¹⁰ Tebrizi'nin aktardığına göre, dönemin başbakanı ve Şah Rıza Han'ın öncelikli reformları: erkeklerde fes ve sarığın yerine Pehlevi şapkasının tercih edilmesi, erkeklerde takım elbise kadınlarda da çarşaf ve peçenin yerine şapka ve alafranganın tercih edilmesi, Medeni Kanun'da yapılan değişiklikler, soyadı kanununun getirilmesi, milli bankaların açılması, Mehrâbad Havaalanı'nın açılması başlıca örnekler arasında gösterilmektedir (Tebrizi, 2021, s. 18).

sonrasında Amerika'da eğitim almak için daha fazla öğrenci kaynak bulmuştur. Tüm bu öğrenciler beraberinde Şah'a karşı ciddi bir muhalefet için önemli bir temeli de oluşturmuş, İran içerisindeki muhalif faaliyetler ise 1960'lardan sonra filizlenmeye başlamıştır (Chehabi, 1990, ss. 194-195). Rıza Şah dönemindeki politik oluşumlar arasında bulunan birçok komünist parti üyesi de siyasal sebeplerle Sovyet Birliği'ne ve Avrupa'nın doğu ülkelerine göç etmiştir. 1953 darbesi sonrası yine tekrarlanan bu durum sonrasında eğitimlerini tamamlamış birçok öğrenci Pehlevi sistemi içerisinde çalışmayı istememiş ve İran'a dönmeyi reddetmişlerdir. Bu dönemde yurt dışında örgütlenen birçok muhalif öğrenci İranlı Öğrenciler Konfederasyonu gibi muhalif örgütler kurmuştur (Mohammadi ve Sreberny-Mohammadi, 1991, s. 208).

Humeyni'nin İslam Devrimi'ni gerçekleştirdikten sonra ilk atılımlarından biri Rıza Pehlevi ve Şah'ın aksine Batı etkisinde olmadıklarını duyurması olmuştur. İslam Devrimi ile insanların yaşam tarzlarına getirilen kısıtlamalar ve dinsel baskılar artmıştır. İran'da artık kısa etek giyenlerin ya da alkol tüketiminde olanların cezalandırıldığı yeni bir döneme geçiş yapılmıştır (Piddock, 2007, s. 25). Şah döneminde uygulanan kıyafet yenilikleri ortadan kaldırılmış, devrimi en çok hisseden grup ise, kadınlar olmuştur. Kadınlar için uygulanan kıyafet yönetmeliği gereği "Hejab" ¹¹ zorunlu hale getirilmiştir. Hicabın tartışılması ise yakın döneme kadar sürerek 2005 yılında İran adalet yetkilisinden yeniden yükselmiş ve İslami kıyafetlere uygun olmayan kişilerin, para cezası ve kırbaç cezasına, son radde de hapis cezasına çarptırılması gerektiğini ilan etmiştir. (Piddock, 2007, s. 35). Humeyni 3 Haziran 1989'da öldükten sonra rejimin değişeceği düşünülmüşse de, Katzman'a (1993, s. 7) göre İran'da gerçekleşmiş olan İslam Devrimi'nin kurumsallaşmış olması bu beklentiyi ortadan kaldırmasının nedeni devrimi güçlendiren İslam Devrimi Muhafızları Kolordusu (IRGC: *Sepāh-e Pāsdārān-e Enqelāb-e Eslāmī*) olmuştur. İslam Devrimi'nin baskıcı uygulamaları göç süreçlerini etkilemiş ve devrim sonrası yaklaşık 1 milyon İranlı ülkeden ayrılarak farklı ülkelere sığınma talebinde bulunmuştur. 1979 yılı itibarıyla İran'ın tahmini nüfusu ise 38 milyon civarındadır. Bu durumda ülke nüfusunun yaklaşık olarak %2,7'si farklı ülkelere sığınma talebinde bulunmuştur (World Bank, 1980, s.143)¹². Yıllar içerisinde ise en fazla başvuruda bulunulan ülke Almanya, Amerika Birleşik Devletleri, Birleşik Krallık ve Türkiye olmuştur. Başvuruda bulunan İranlı bireyleri arasında siyasi muhalifler, aktivistler, sanatçılar, LGBTQ bireyler ve etnik dini azınlıklar oluşturmaktadır. Tüm farklı grupların ortak noktası ise başka bir yere sığınmak adına belirsiz ve çoğunlukla geri dönüşü olmayan yola çıkmaya ikna eden en önemli etmen İran yönetiminin insan hakları ihlali ve yaşamı tehdit eden şiddet ve ayrımcılık nedenli olmuştur. Devrim sonrası göçlerin yaşanmasında üç farklı dönem söz konusu olmuştur. 1984-1991 yılları arasında yaşananlar göçü belirlemiştir. İlk olarak 1986 yılında İran-Irak Savaşı ve ikinci olarak 1999-2001 yıllarını kapsayan öğrenci protestoları (Kouye-e-Daneshgah protestoları) ve üçüncü 2009 cumhurbaşkanlığı seçimi sonrası yaşananlar göçü artırmıştır. 2010 sonrası ekonomik etmenler de refah arayışını artırmış ve 2016 yılından sonraki süreçte ise 70.000'den fazla İranlı iltica başvurusunda bulunmuştur (Azadi vd., 2020, ss. 11-13). İçduygu ve Aksel'e (2013, s. 176) göre İran ve Irak'ın azınlıklara yönelik baskı politikaları üretmesi ve İran-Irak savaşı sonrası yaşanan krizler insani güvenliği tehdit altına alarak, insanları sığınma talebiyle Türkiye'ye gelmesine neden olmuştur.

1979 İslam Devrimi öncesinde 500.000 olan İran doğumlu göçmen sayısı 2019'da 3,1 milyon seviyesinde olması ve bu rakamların İran nüfusuna oranının ise 1979 yılında ülke nüfusunun %1,3'üne denk gelmekteyken 2019 yılında ise nüfusa oranla %3,8'e yükselmesi tarihsel süreç içerisindeki artışı gözler önüne sermektedir (Azadi vd., 2020, s. 3). Uluslararası Göç Örgütü'nün 2017-2021 yılları arası Yer Değiştirme Matrisi Raporları¹³ (IOM, 2022) doğrultusunda İranlı vatandaşların Avrupa'ya varışları ve transit geçişleri ele alan çalışmada İtalya en fazla talep gören ülke konumunda yer almıştır. 2017'de 269 olan kişi sayısı 2020 yılında ise 3963'e yükselerek rapor içerisinde en yüksek olan ülke olmuştur. Yunanistan ise 2017 yılında 692 iken 2019 yılında en yüksek seviyesine ulaşarak 2106'ya ulaşarak en yüksek seviyesine gelmiştir. Ancak 2019 yılı sonrası önemli düşüş göstererek 2021 yılında sayı 114'e kadar gerilemiştir. Yine transit geçiş durağı ülkeler arasında ise en çok tercih edilen ülke toplam yıllar içerisinde Bosna Hersek olmuştur. Bosna Hersek 2018 yılında toplam 3.659 kişi ile en yüksek seviyesine ulaşmıştır. Toplam içerisinde bir diğer ülke ise Hırvatistan olurken, Hırvatistan en yüksek seviyesine 2020 yılında 1.008 seviyesine kadar yükselmiştir. Belirtilen yıllar içerisinde göçü tetikleyen en önemli unsurlar İran'da yaşanan 2019 protestoları ve sonrasında yaşanan Mesha Amini Protestoları iç güvenliği yakından etkilemiştir.¹⁴ Göç Örgütü'nün 2024 Dünya Göç Raporu'na¹⁵ göre (IOM, 2024, s. 101), İran'dan farklı bölgelere yönelen göç hareketlerinin küresel boyutu, Okyanusya'da 156 binden fazla mülteci ve sığınmacının bulunmasıyla da gözlemlenmektedir. Avustralya'daki bu nüfusun önemli bir kısmını İran, Afganistan, Pakistan ve Irak kökenli bireyler oluşturmaktadır.

Türkiye'ye Yönelik İran Göçü: İtici ve Çekici Faktörler

¹¹ Sadece ellerin ve yüzün görüneceği vücut hatlarının gözükmediği kıyafet biçimidir. (Piddock, 2007, s. 35).

¹² 1980 yılı Dünya Kalkınma Raporu'na ulaşmak için bkz: <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5963>

¹³ Rapora erişim linki için: https://dtm.iom.int/dtm_download_track/18460?file=1&type=node&id=14092

¹⁴ Haberlerin devamına ulaşmak için bkz: <https://www.hrw.org/news/2019/11/19/iran-security-forces-violently-crack-down-protesters>

¹⁵ Rapora erişim linki için: https://publications.iom.int/system/files/pdf/pub2023-047-l-world-migration-report-2024_13.pdf

Göç etmeyi geniş anlamda sürekli ya da yarı sürekli bir ikamet değişikliği olarak tanımlayan Lee (1966, s. 49), Ravenstein'in teorisinden hareketle İtme ve Çekme kuramının temellerini oluşturmuştur. Göç kararına ve sürecine etki eden etkenleri Lee (1996, s. 49-50) çıkış bölgesi ile ilgili faktörler, varış bölgesi ile ilgili faktörler, göç sürecine dair engeller ve kişisel faktörler olmak üzere 4 başlık altında ele almaktadır. Bireylerin menşe ya da varış bölgeleri hakkında sahip oldukları bilgiler göç kararlarında etkili olabilir; ancak bu bilgiler her zaman nesnel ya da tam değildir. Birey, bir bölgeyi kısa ya da uzun süre tanımış olsa dahi, bu bölgeler hakkındaki algılar zamanla değişebilir ya da yanıltıcı olabilir (Lee, 1966, s. 51). Lee'nin de belirttiği gibi (1966, s. 50), her alanda insanları bulundukları bölge içinde tutan ya da başka bir bölgeye çeken sayısız faktör bulunmaktadır. Lee bu durumu açıklamak için pozitif (+) ve negatif (-) işaretlerini kullanır. Ancak bu artı ve eksilerin etkisi her zaman kesin değildir; özellikle göçmenlerin varış bölgesi ile ilişkileri çoğu zaman belirsizlik barındırır. Varış bölgesine ilişkin bilgi genellikle eksiktir ve o bölgenin avantajları ile dezavantajları çoğu zaman ancak orada yaşanarak anlaşılabilir. Ayrıca göç kararları yalnızca bu itici ve çekici faktörlerle şekillenmez; göç sürecine dair engeller de önemli rol oynar. Bu ara engellerin başında mesafe, ulaşım imkânları ve göçmen yasaları gelir. Ancak bu engeller de öznel olarak değerlendirilir; bazı bireyler için büyük bir engel teşkil eden bir unsur, başkaları için önemsiz olabilir (Lee, 1966, s. 51). Tüm bunlara ek olarak Lee, göç kararında bireyin kişisel özellikleri ve psikolojik yapısının da belirleyici olduğunu vurgular. Kişisel değerler, risk alma eğilimleri, aile bağları, geçmiş deneyimler ve geleceğe dair beklentiler gibi bireye özgü dinamikler, göç kararı üzerinde hem doğrudan hem de dolaylı etkiler yaratır. Dolayısıyla göç, yalnızca dışsal faktörlerin değil, aynı zamanda bireysel özelliklerin etkileşimiyle şekillenen karmaşık bir süreçtir (Lee, 1966, s. 52). Lee (1966, ss. 52–54), göç hacmini etkileyen unsurları altı başlık altında sınıflandırır. Bunlar; bölge içindeki alanların çeşitliliği, nüfusun demografik çeşitliliği, araya giren engellerin aşılmasıyla ilgili zorluklar, ekonomik dalgalanmalar, ciddi kontrollerin yokluğu durumunda göç hacminde artış eğilimi ve ülke ya da bölgenin gelişmişlik düzeyine göre göçün farklılık göstermesidir. Göçle sonuçlanan olgu menşe ve varış noktasındaki gerçek faktörlerden ziyade, bu faktörlerin nasıl algılandığına dikkat edilmelidir. Lee bu durum hakkında *“bazı bireyler için göç, zorlayıcı nedenler olması gerekirken, diğerleri için küçük bir kıskırtma veya vaat yeterli olduğunu”* (1966, s. 51) belirtir. Bu da göç nedeninde birden fazla etkenin bir arada olabileceğini göstermesi bakımından önemlidir.

Türkiye, coğrafi konumu itibarıyla Orta Doğu'da yaşanan gelişmelerden yakından etkilenen ülke konumunda olmaktadır. Bu gelişmelerin başında ise Avrupa'ya açılan bir kapı olması itibarıyla göç rotalarında önemli duraklardan birisi olmaktadır (İçduygu, 2006, s. 7). Türkiye göç eden kişilere ilişkin kararını 1951 yılında imzalanan Cenevre Sözleşmesi'ne dayanmaktadır. Cenevre sözleşmesine göre “ırk, din, toplumsal gruba mensubiyeti ve siyasi düşüncelerinden kaynaklı olarak” vatandaşı olduğu ülkenin dışında bulunan ve vatandaşı olduğu ülkenin korumasından yararlanamayan veya yararlanmak istemeyen kişilere mülteci tanımlaması yapılmaktadır (Birleşmiş Milletler, 1951). Türkiye coğrafi sınırlamasının geçerli olmaya devam edeceğini beyan ederek Avrupa ülkeleri dışında meydana gelen olaylar sebebiyle vatandaşı olduğu ülkeye dönemeyen, dönmek istemeyen kişilere Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu'nun (YUKK) 62. maddesine göre şartlı mülteci statüsü verilmektedir (YUKK, 2013).

Özellikle İran'da 1979 İran Devrimi sonrası yaşanan süreçte göç etme ve göç biçimleri değişiklikler ile göçün sürekliliği devam etmektedir. 1979 yılı itibarıyla Türkiye'ye yapılan göçlerin, Türkiye'nin göç karakterinde değişimlere öncülük ettiğini ve 1979 yılında İran'dan Türkiye'ye, 1980'li yıllardan itibaren Irak'tan, 1980-1990'da Bulgaristan'dan ve 2011 yılından itibaren ise Suriye'den gelen göç hareketlerinin ön plana çıktığını düşünmektedir. (Adıgüzel, 2024, s. 77). Irak'ın İran'a saldırması ile başlayan ve sekiz yıl boyunca (1980-1988) devam eden İran-Irak Savaşı'nda Saddam Hüseyin'in Şatt'ül Arap'ın denetimini ele geçirmek ve petrol gelirlerinde artış yaşanması istemesi ile başlayan süreç 1983 yılında İran'ın Irak'ı geri püskürtüp Irak'a girmesi ile devam etmiştir (Abrahamian, 2017, s. 227). Uluslararası Af Örgütü (2024, s. 2-4) raporuna göre İran'da protestoların bastırılmasında yasadışı güç ve toplu halde tutuklamalar yapmıştır. İran'da yaşamalarını sürdürmeye çalışan Ahvazi Arapları, Azerbaycan Türkleri, Beluciler, Kürtler ve Türkmenlerin de dahil olduğu etnik gruplar eğitim, istihdam, barınma ve siyasi makamlara erişimde çeşitli sorunlarda yaşamaktadır. İran'da yargılamaların durumu ise sistematik bir biçimde insan haklarına aykırı olarak işlemesiyle birlikte hapis cezası, uzuvların kesilmesi, çarpmıha germe, kırbaç ve ölüm cezaları ile sonuçlanan çeşitli kararlar da alınmaktadır. Tüm bu uygulamalar ise İslam Ceza Kanunu çerçevesinde korunmaktadır. ABD Dışişleri Bakanlığının hazırlamış olduğu İran Uluslararası Din Özgürlüğü Raporu'nda¹⁶ ise Ceza Kanunu öngörülen İslami kıyafet kurallarına uymamanın cezasının 10 gün ile 2 ay arasında hapis ya da 50.000 riyal ile 500.000 riyal arasında değişen para cezasına çarptırılmaktadır.

YÖNTEM

Bu çalışma 1 Haziran 2024 ve 7 Ekim 2024 tarihleri arasında Antalya'da gerçekleştirilmiştir. İran'dan Türkiye'ye göç etmiş kişiler üzerine nitel araştırma yöntemi kullanılarak yapılan bu çalışmada katılımcılarda en az 1 yıldır Antalya'da yaşıyor olması, anlaşılır düzeyde Türkçe bilmeleri, İran'da doğmuş olması, yasal statüye sahip olma ve siyasi nedenler ile göç etmiş

¹⁶ Rapora ulaşmak için; <https://www.state.gov/reports/2023-report-on-international-religious-freedom/iran/>

olma kriterleri aranmıştır. Punch'a (2014, s. 183) göre nitel araştırmalarda ağırlıklı olarak amaca yönelik örneklemin kullanıldığını belirtmektedir. Amaca yönelik örnekleme *"ulaşılması güç bir nüfusun olası tüm örnek olaylarını belirlemek için kullandığı geniş bir yöntemler yelpazesi"* olarak tanımlayan Neuman (2006, s. 322-325) , kartopu örnekleme ise araştırmacının bir örnek olay ile başladığı ve daha sonrasında örnek olaydan yola çıkarak bağlantılar oluşturduğu ve farklı örnek olaylar belirlediği ve süreci tekrarlayan rastlantısal olmayan ilişkiler olduğunu belirtir. Araştırmada katılımcıların doyum noktası her iki cinsiyet bağlamında kişi sayısı olarak 12'de kalmıştır. 21-70 yaş aralığında 5 erkek ve 7 kadın olmak üzere toplam 12 kişi ile gerçekleştirilen bu çalışma, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal ve Beşerî Bilimler Etik Kurulu tarafından verilen 26.06.2024 tarihli etik kurul izni dahilinde gerçekleştirilmiştir.

Antalya'nın tercih edilmesinin temel nedenleri arasında daha önce de belirtildiği gibi TÜİK verileri içerisinde en fazla göç alan ikinci büyük kent olması ve Akdeniz bölgesinin en çok göç alan kenti olması nedeniyle çalışma Antalya'da sürdürülmüştür. Belirtilen tarihler arasında ilk olarak Antalya'daki katılımcılara amaca yönelik örneklem ve kartopu örneklem teknikleri kullanılarak sosyal medya uygulamalarında (Instagram ve Telegram) yer alan İran haber paylaşım hesapları¹⁷ üzerinden duyurular halinde ulaşılmıştır. Araştırma nitel araştırma tasarımıyla gerçekleştirilmiştir. Nitel araştırmalar mecazi bir biçimde ince ipliklere, farklı renklere ve dokulara, çeşitli karışımların oluşturduğu bir kumaşa benzemektedir. Bu kumaşın tanımlanması için ise nitel araştırmalar; yapısalcı, yorumlayıcı, feminist, postmodernist gibi terimleri kullanır (Creswell, 2013, s. 42). Bir diğer ifadeyle nitel araştırmalar bireylerin deneyimlerine, görüşlerine ve fikirlerinin bir araya gelmesini de içermektedir (Braun vd., 2015, s. 183-184). Tam anlamıyla bir tanımlama içerisine girmenin zor olacağını belirten Yıldırım ve Şimşek (2021, s. 39) gözlemlerin, görüşmelerin ve doküman analizlerinin aracılığıyla toplanan verilerin; algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konulmasını hedeflediği bir araştırma olarak biçimi olarak tanımlanabilmektedir. Punch'a (2014, s. 132) göre nitel araştırma yöntemleri, tek bir varlık formunda olmadan devasa bir şemsiye terimine karşılık gelmektedir. Yapılan bu çalışmada ise nitel araştırma yöntemlerinden yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği kullanılmıştır. Yarı-yapılandırılmış görüşme tekniği saha araştırmasına başlanılmadan önce hazırlanan sorulara bağlı kalmadan görüşmenin seyri içerisinde yeni soruların eklendiği bir teknik biçimdir. Bu teknik biçiminde ana hedeflerden biri katılımcının deneyimlerine dayanarak doğacak olan çıkarımların diğer katılımcılardan farklı olması durumunda yeniden yorumlanmasını amaçlamaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2021, s. 130).

Verilerin analiz edilmesinden önce analiz sırasında kullanılan ses kayıtları, materyaller, dokümanlar ve saha notları gibi unsurlar her türden veriyi oluşturmaktadır. Veriler bu noktada tekrar okunur, ana konuya ulaşılır ve verilerde fark edilen önemli noktalara dikkat edilmelidir (Vaismoradi vd., 2016, s. 103). Braun ve Clarke'ın önerdiği biçimde kodlamaların oluşturulması ve tekrarların yapılmasıyla verilerin tamamına hâkim olunması bu noktada önemlidir. Verilerin tekrar edilmesinin ardından ilk kodlar oluşturulur ve ilk fikirlerin listesi bu noktada oluşturulur. Aday temaların gözden geçirildiği ve aday temalar arasında elemeler yapılması ile de desteklenmeyen temalar elenir. Temaların araştırılmasında bir diğer önemli nokta ise analizin kodlardan ziyade farklı geniş temalar üzerinde kurulduğu ve yeniden odaklanıldığı aşama yine temaların araştırılması aşamasıdır (Braun ve Clarke, 2006, s. 87-89). Son evrelerde ise temalar ve alt temalar gözden geçirilir, üzerinde karar kılınır ve analiz edilir. Bu noktada temel öneri veriler sadece yorumlanmamalı aynı zamanda da nelerin dikkat çektiği nedenleri ile açıklanmalıdır (Braun ve Clarke, 2006, ss. 91-92).

Bu makalede bulgular çekici ve itici etkenler bağlamında iki tema çerçevesinde değerlendirilmiştir. Araştırma bulgularının analiz edilmesinde nitel veri analizi bağlamında tematik analiz biçimi ve kuramsal çerçevede ise itme-çekme kuramı kullanılmıştır. Çeşitli alternatif amaçları bulunan tematik analizi görme biçimi olarak tanımlayan Boyatzis (1998, s. 4-5) başlangıçta manasız gibi yansıyan materyallerden anlamlı bir şema kurmanın bir nevi yolu olduğunu da belirtmektedir. Tematik analizin altı aşamasının olduğunu belirten Braun ve Clarke (2006, s. 87) bu aşamaları; Verilere aşına olma, İlk kodların oluşturulması, temaların aranması, temaların gözden geçirilmesi, temaların tanımlanarak isimlendirilmesi ve araştırma raporunun yazılması olarak tanımlamaktadır. 7 Ekim 2024 tarihinde doyum noktasına ulaşılmasıyla birlikte veriler tekrar edilmiş ve Braun ve Clarke'ın belirttiği gibi (2006, s. 87) verilere aşına olunarak ilk kodlar oluşturulmuştur. Şeriat, din ve kamusal baskıların ağırlıkta olduğu kodlama süreci sonrasında ise temalar aranmıştır. İlk temaların belirgin özellikleri arasında ise göç etme isteğinin itici faktörleri ve çekici faktörleri dikkat çekmiştir. Temaların gözden geçirilerek isimlendirme sürecinde ise itme-çekme kuramına uyarlanarak 2 tema üzerinde karar kılınmıştır. Bu temalar İtici Faktörler: Dinsel ve Siyasal Baskı Altında Yaşam, Çekici Faktörler: Türkiye'ye Göç Stratejileri olarak belirlenmiştir.

Araştırmının Sınırlılıkları

Nitel çalışmalarda örneklem grubunun belirlenmesinde temel ölçüt olan katılımcıların kendilerini tekrar etmesi, bir diğer ifadeyle doyum noktasına ulaşıldığı noktada ise görüşmeler durdurulmuştur. Görüşmeler sırasında en sık yaşanan hadise

¹⁷ <https://instagram.com/iraniantalyaalanya>, <https://t.me/IranianAntalyaAlanya>

ise 2024 yılı içerisinde İran ve İsrail'in sürekli olarak politik arenada karşı karşıya gelmeleri¹⁸ görüşmelerin yapılmasını yavaşlatmıştır. Buna ek olarak İran cumhurbaşkanının uçağının düşmesi¹⁹ siyasal nedenlerle göç eden İranlıların çalışmaya katılımını olumsuz etkilemiştir. Katılımcıların araştırmacıya en sık sorduğu soruların başında ise görüşme hakkında İran'a bilgi vermenin gerekli olup olmadığı sorusu olmuştur fakat çalışmanın akademik durumları araştırmacı tarafından anlatılmış ve güvensiz ortamın oluşması engellenerek, sorulara verilen cevaplarda çekinceler en az düzeye indirilmiştir. Batı Akdeniz bölgesini içeren çalışma İranlı göçmenlerin Türkiye'de yerleştikleri il sıralamasında 2. il olan ve bölge bağlamında birinci sıradaki il olan Antalya'da başlatılmıştır. Planlanan çalışma etik izni alınırken Batı Akdeniz Bölgesi olarak kararlaştırılmış ve kartopu örneklem yönteminden faydalanılarak çalışmanın seyri Burdur ve Isparta'ya taşınmıştır. Hedeflenen katılımcı sayısı her iki ilde de ulaşılamadığından Isparta ve Burdur illeri çalışma kapsamında çıkarılmıştır. Bunun nedenleri arasında her iki ilde sosyal medya üzerinden yeterli geri dönüş olmaması katılımcı bulma konusunda araştırmacıyı sınırlandırılmıştır. Araştırmacının Farsça bilmemesi nedeniyle çalışmanın örnekleminde yer alan katılımcıların belirlenmesindeki ölçütlerden bir diğeri temel düzeyde anlaşılır Türkçe konuşabiliyor olmalarıdır. Bu ölçüt, araştırmacının katılımcılarla doğrudan ve aracı kullanmaksızın görüşme yapabilmesini sağlamış; anlam kayıplarını en aza indirerek veri kalitesini artırmıştır. Türkçe bilmeyen veya yetersiz düzeyde konuşabilen İranlı göçmenlerin çalışmanın dışında tutulması, araştırmanın örneklem çeşitliliğini sınırlayan bir unsur olarak değerlendirilebilir. Bu nedenle bu durum hem amaçlı örnekleme tekniği olarak hem de araştırmanın sınırlılıkları arasında yer almaktadır.

Bulgular

Katılımcıların Sosyo-demografik Özellikleri

Araştırmaya dahil edilen katılımcılar İran doğumlu olup, Türkiye'de yasal bir ikamet statüsüne (öğrenci izni, kısa dönem ikamet izni gibi) sahip kişiler arasındadır. Antalya'da ikamet eden ama göç kararında dinsel ve siyasal nedenlerle ülkesinden ayrılmış uluslararası hukuk bağlamında siyasi mülteci konumuna, Türkiye'de ise göçmen statüsüne sahip kişilerdir.

Tablo 1. İranlı Katılımcıların Sosyo-demografik Niteliği

KOD İSMİ	YAŞ	CİNSİYET	MEDENİ HALİ	EĞİTİM DURUMU	GÖÇ ETME NEDENİ	TÜRKİYE'DEKİ MESLEKLERİ	İRAN'DA MESLEKLERİ
K1	36	Erkek	Evli	Lisans Mezunu	Dinsel bakılara muhalefet etme	Pazarlama Müdürü	Öğrenci
K2	70	Erkek	Evli	Yüksek Lisans Mezunu	Baskılardan kurtulma-Özgür Yaşam İsteği	Ticaret	Ticaret
K3	30	Erkek	Bekar	Lise Mezunu	Cinsel yönelim baskılarından kurtulma	Çalışmıyor	Öğrenci
K4	55	Kadın	Evli	Lisans Mezunu	Baskılardan kurtulma-Özgür Yaşam İsteği	Reklamcılık	Reklamcılık
K5	37	Erkek	Bekar	Lisans Mezunu	Toplumsal baskılardan ve dayatmalardan kurtulma/Yaşanan Mobbing	Cankurtaran	Elektronik-Haberleşme Mühendisi
K6	45	Kadın	Evli	Lisans Mezunu	Kadınlar üzerindeki baskılar/Aile bileşimi	Tercümanlık	Avukat
K7	56	Kadın	Evli	Doktora Mezunu	Baskılardan kurtulma-Özgür Yaşam İsteği	Reklam Sektörü	Reklam Sektörü
K8	44	Kadın	Evli	Yüksek Lisans Mezunu	Kadınlara yönelik Kıyafet Baskıları/Eğitime erişim talebi	Sosyal Medya ve İletişim	Sosyal Medya ve İletişim
K9	21	Kadın	Bekar	Lisans Öğrencisi	Dini Baskılar/aile göçü/Eğitim etkeni	Öğrenci	Öğrenci
K10	49	Erkek	Evli	Doktora Mezunu	Dinsel baskılar/Medya Sansürü	Reklam Şirketi Yöneticisi	Yönetmen

¹⁸ 2024 yılı içerisinde İran ve İsrail' karşı karşıya geldiği durumlar için; <https://tr.euronews.com/2024/10/26/israilin-irana-yonelik-misillemesinde-neler-yasandi>, <https://www.understandingwar.org/backgrounder/iran-update-october-22-2024>, <https://www.bbc.com/turkce/articles/cv2gyg0kl47q>,

¹⁹ 19 Mayıs 2024 tarihinde İran Cumhurbaşkanı ve Dışişleri Bakanı'nın hayatını kaybettiği kaza ile ilgili daha fazla detay için; <https://www.bbc.com/turkce/articles/cn00len5pldo>

K11	43	Kadın	Evli	Doktora Mezunu	Dinsel-kamusal baskılardan kurtulma/Özgürlük İsteği	Pastacı	Akademisyen
K12	37	Kadın	Evli	Yüksek Lisans Mezunu	Kıyafet Baskıları-Özgür Yaşam İsteği	Güzellik Merkezi- İşletmeci	Güzellik Merkezi

Katılımcılar 21 ile 70 yaş aralığındadır. Kadın katılımcılar erkeklere göre daha genç olup, 21 ve 56 yaş arasındadır. Erkek katılımcılar ise, 30 ve 70 yaş aralığında olup, orta üst yaş kategorinde yer almışlardır. Örneklem grubu içerisindeki katılımcıların 9 tanesi evli 3 tanesi ise bekar. Katılımcıların eğitim düzeyleri bakımından ise 1 kişi lise mezunu, 1 kişi üniversite öğrenimine devam etmekte ve 10 katılımcı ise üniversite mezunudur. Üniversite mezunu kişilerin ise 3'ü yüksek lisans düzeyinde iken 3 kişi ise doktora düzeyinde ve 4 katılımcı ise lisans eğitimi almış ve katılımcılar oldukça yüksek bir eğitim seviyesine sahiptir. Antalya'da görüşülen katılımcıların oturum izinleri bakımından 1 katılımcı kısa dönem ikamet izni, 4 kişi çalışma ve oturum izni, 7 katılımcı ise mülk edinme yolu ile oturum almıştır.

İtici Faktörler: Dinsel ve Siyasal Baskı Altında Yaşam

Lee'nin (1966, s. 50) her bölgede insanları o bölgeye ait hissettiren ve o bölgeden iten çeşitli faktörler bulunduğunu belirtir. Örneklem grubu için itici faktörler arasında dini ve siyasal baskılar çerçevesinde gelişen şeriat uygulamaları öne çıkan etken olmuştur. Özellikle İran rejiminin inanç türü ve mezhepler arasındaki ayrımcı tutumları ve yasal kurumsal uygulamaları göçün itici etkenleri arasındadır. İran İslam Cumhuriyeti sınırları içerisinde kullanılan resmi yasa 1979 yılından itibaren kullanılmaya başlayan İran İslam Cumhuriyeti Anayasası²⁰ (Kanun-i Esasi Cumhuriyet İslami İran)'dır. Birinci Kısım Genel İlkeler 12'nci Maddesine göre İran'da resmi din, İslam ve mezhebi itikadi olarak ise On İki İmam Mezhebi (İsnâ Aşerî Caferî) olarak yasalaştırılmıştır. İran'da resmîyeti bulunan farklı dinler ise Birinci Kısım Genel İlkeler 13'üncü madde etrafında şekillenmiştir. Maddeye göre "Zerdüşti, Musevi ve Hristiyan İranlılar tanınan dini azınlıklar" olarak kabul edilmektedir lakin bu dini inancın aileden gelmiş olması esastır. Aile hukuku ve dini eğitimleri konusunda eğitimlerini de madde çerçevesinde korunmaktadır. Yasa içerisinde mezhepler arası durumlar da yine aynı madde içerisinde yer almaktadır. Hanefi Şafi, Maliki ve Zeydi gibi diğer mezheplere saygı duyulacağı da ifade edilmektedir. Örneğin K3 hem cinsel yönelimi ve hem de Bahai inancı nedeniyle eğitim hakkının elinden alındığını ve yapısal ayrımcılığa uğraması nedeniyle göç etmeye zorunlu olduğunu şu ifadelerle dile getirmiştir;

"Ben Bahai olduğumu söylediğim arkadaşlarım benimle konuşmadılar bunun nedeni dindi ben herhangi bir hata yaptığımı düşünmüyorum. (...) Homoseksüel olmak her yerde olduğu gibi İran'da da çok zor şartlar altındalar. Bildiğim kadarıyla Tebriz'de bir baba çocuğunu bu nedenden dolayı öldürdü. (...) Tıp kazandım İran'da, ikinci sınıftaydım öyle ki yarı yıl arasında sen dersleri seçmek zorundasın. Sistem üzerinde ben sistemimi açtım ve dersleri istedim seçen öyle monitörde bir hata verdi, sistemde bir sorun var ve siz dosyanızda bir sorun var güvenliğe gitmem gerektiğini söylediler, sorun olan kısım ise din bölümünü boş bırakmam nedeniyle gerçekleşti bu olay. (...) Bahailik dinin merkezi İsrail Hayfa olduğu için bizi hep casusluk ile suçladılar medyada, televizyonlarda hep düşman olan bizdik. Onlara göre bizler kafirdik ve kirliydik, köpekten farkları yoktur diyorlardı ve bunu söyleyen bir molla." (K3, Erkek)

K5 ise bir Asya bağlantılı bir şirkette mühendis olarak çalışırken istifa etmiş, dağcılık ve turizm sektörüne atılmıştır. 2018 yılında Trump, İran Nükleer Anlaşması'ndan çekildiğini açıklaması ve sonrasında alınan yaptırım kararları İran ekonomisini yakından etkilemiştir.²¹ O dönemde ABD'nin İran'a ambargo koyması nedeniyle işsiz kalmış, rejimin baskılarından kurtulma ve Türkiye'de çalışabilme umudu onu göçe yönetmiştir. Bu durumu şöyle açıklamıştır;

"Bu mesleğimi bıraktım, neden bıraktım yapmayı sevmiyordum çeşitli alanlara yönlendirdim kendimi. Rehberlik gibi doğa rehberliği gibi şeyler benim hep ilgimi çekiyordu kendimi o alana yönlendirdim. Ama yanlış hatırlamıyorsam Trump zamanında İran ve ABD biraz gerilim yaşadı ve İran'da turizm sektöre uğradı. Yabancı turistler gelmek istemedi. (...) İlk kız arkadaşımıyla bizi polis götürdü sonra da ben bir dönem protestolarda dayak yedim kafama cop vurdular hastanelik olmuştum. İran'da Sepah var (İran Devrim Muhafızları Ordusu) genelde her şeyle onlar ilgilenir ve karar verirler." (K5, Erkek)

K5 aynı zamanda ateist olduğunu belirtmiş ve ülkesinde çalışma hayatında yaşadığı problemler ve özgürlük arayışının onu Türkiye'ye Antalya'ya getirdiğini şöyle ifade etmiştir;

²⁰ Çalışma içerisinde kullanılan tüm anayasal maddelere Çeçen, H. (2019). *İran İslam Cumhuriyeti Anayasası* (Ülke Anayasaları Çevirileri Seri II). Legal Yayıncılık aracılığıyla ulaşılmıştır.

²¹ 2018 Trump- İran gerilimi için bkz: <https://www.vox.com/world/2018/5/8/17328520/iran-nuclear-deal-trump-withdraw>, <https://home.treasury.gov/news/press-releases/sm541>

“Müslümanlıktan sonra Hristiyanlığa geçtim, sonra Yahudiliğe geçtim. Budizm’e merak sardım ve en sonunda hepsinden vazgeçtim... Çalışma benim için çok etkiliydi ve özgürlük dediğim gibi artık orada kalmak istemedim. Çeşitli yasaklarla turizm sekteye uğradı ve göç etme kararı aldım.” (K5, Erkek)

“Beşkonak bölgesinde rafting işi buldum, bir yaz boyunca rafting işi yaptım. Orada çalışırken Türkçe öğrenmeye başladım. (...) Burada arkadaşlık ilişkileri çok daha iyi kimse sizinle ne olduğunuz ve ne yaptığınıza karışmadan sorgulamadan arkadaşlık kuruyor. (...) Evet özellikle giyim kuşamda değişiklikler oldu artık sorun yaşamadan hareket edebiliyorum ve kimse sana müdahale etmiyor. İran’da bir de yeni arkadaşlıklarda çekiniyordum içimde bir korku vardı ama burada insanlar öyle değiller.” (K5, Erkek)

K2 göç kararında siyasal ve dini baskılara maruz kalmasının yanı sıra ailesinin muhalif kimliği nedeniyle de toplumsal baskılara maruz kalmasını şu sözleriyle ifade etmiştir;

“Ben 1979 devrimini gördüm ve dedim ki bunlar faşisttir. (...) Bankada paralarımı bloke ettiler iş yapamaz, ticaret yapamaz olduk. (...) İran devleti mafya sistemidir, mafyalar ise İran’da molladır. Mollaların askerleri de mafyadır, her alanına artık hükmetmiştir. Bankada paralarımı bloke ettiler iş yapamaz, ticaret yapamaz olduk. Topraklarımızı aldılar, çulsuz parasız şekilde bizi yerimizden ettiler. Kalmak için hiçbir sebebimiz yoktu, yavaş yavaş bizim adımız çıkmaya başlamıştı.” (K2, Erkek)

K4 bir kadın olarak Humeyni rejiminin kadınlar üzerindeki baskıları ve kıyafet yasaklarının yanı sıra bir basın mensubu olarak haber alma özgürlüğünün önündeki engellerin göç kararında etkili olduğunu ifade etmiştir. Yaşadıkları medya sansürünün en önemli kısmını ise 2018 yılında İran Meclisi ve Humeyni Türbesi’ne Irak-Şam İslam Devleti (İŞİD) Arapça ismiyle ed Devlet’ül İslamiy el-İrak veş-Şam” olan DAEŞ’in üstlendiği ve 12 ölü ve 43 yaralandığı bir bombalı saldırı düzenlenmiş ve bu nedenle sansüre uygulandıklarını belirtmiştir²²²³ ve şöyle açıklamıştır;

“İran’a döndük ve o dönem bir terör olayı oldu. O olayın üzerine bizim sayfaları kapattılar. Bizim sosyal medyada sayfalarımız vardı, Web site ve haber ajansımız vardı ünlü bir haber ajansıydı. 2018’de bir bomba olayı olmuştu Humeyni’nin türbesinde. Yayın sıkıntıları yaşadık ve yayın sayfaları kapattılar geçici olarak. İnternet hep filtre uygulanıyordu ve her yer kapalı. Bu da bizim kararımızı böylece etkilemiş oldu. Sadece buradan çıkalım da daha özgür bir yerde olalım düşüncesi bizim için temel çıkış noktamız oldu. Yani şimdi o dönem bir de olay yaşamışız çocuğumuzu kaybetmişiz hayat bizim için bitmiş gibiydi. Yani çok önemi yoktu artık bizim için. (K4, Kadın)

K8 de K4 gibi İran’dan ayrılış sürecinde itici faktörler arasında siyasi olarak medya işlerinin sürekli olarak sansüre uğramasını ön plana çıkarmış ve İran’dan Türkiye’ye göç etme deneyimi şöyle ifade etmiştir;

“Kurallara uyarak işimizi yapıyorduk ama işin İslami yönetim boyutunda hazırladığımız bir reklam veya ona benzer bir video tanıtımı bile devletin kontrolünden geçmek zorundaydı. (...) İran’da işlerimiz iyi gidiyordu gittikçe yükseliyorduk. Kanunların ve yönetim ile sürekli olarak karşı karşıya geliyorduk ve belirli bir noktadan sonra işlerimiz kesintiye uğramaya başlamıştı. Bizi etkilediği kadar diğer insanları da etkiliyordu bu durum. (...) Çocuklarımın bu düzen içerisinde yaşamasını istemiyordum.” (K8, Kadın)

K10 (kadın)’da benzer biçimde aynı sektörde çalışan bir kişi olarak baskılara ve medya sansürüne maruz kaldığını, ailesinin güvenliği, dini kurumların insan hayatına müdahaleleri ve medya sansürü nedeniyle İran’da yaşamasının artık olanaklı olmaması nedeniyle Türkiye’ye göç etmek zorunda kaldığını şu sözleriyle belirtmiştir;

“Sansürlerle çok karşılaşıyordum. Zorunlu başörtüsü ve toplumdaki kadın-erkek ilişkileri bunların yanı sıra film ve belgesel üretimimizi oldukça zorlaştırıyordu bu durum ilerlememizi engelliyordu. (...) Bu durumlar çok yıkıcı olabilir çünkü insanlar işinizi ve yaşamınızı kontrol etmek isterler. Bir filmin senaryosuna müdahale ederler, aile ilişkilerini etkilerler ve tüm bunlar insanların iş ve yaşamında olumsuz etkilere yol açabilir. Dini kurumlar, işim üzerinde yaşamıma göre daha fazla olumsuz etki yapıyordu. Ailemle birlikte 2018 yılında Türkiye’ye göç ettik ve özellikle Alanya şehrine yerleştik. Eşim ve kızım için sosyal özgürlük çok önemliydi bunun yanı sıra sakin ve güzel bir şehirde yaşamak da bir o kadar önemliydi.”

Katılımcıların Türkiye’ye göç kararlarında Türk kökenli olmak, Türkiye’nin demokratik rejimin laik olması, dinsel ve kültürel baskı görmeyeceklerine, özellikle kadınlar üzerine uygulanan giyim baskıları ve cinsel yönelim gibi belirleyiciler nedeniyle eğitimlerine ara vermiş olmaları ya da eğitim haklarının ellerinden alınmış olması nedeniyle itici faktörler arasında ifade edilmiştir. Türkiye’de dinsel baskıya maruz kalmayacakları düşüncesi ve kültürel yakınlığın önemli olduğunu ifade eden K4’ün açıklaması şöyledir;

²² <https://www.aa.com.tr/tr/dunya/iran-meclisi-ve-humeyni-turbesinde-saldiri-12-olu-43-yarali/836049#> (E.T. 13.02.2025)

²³ Irak-Şam İslam Devleti 1999 yılında ortaya çıkmıştır ve Türkçede farklı tanımlamaları bulunmaktadır. Bunların başında; DEAŞ / İŞİD/ DAEŞ ya da DAİŞ olarak tanımlanmaktadır (Terörizm ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi (TERAM)).

"Sosyal yaşamımız değişti hep yani evdeydi İran'da yaşarken hatta biz gençliğimizi burada sonradan yaşadık. Yani otuz beş, otuz iki, otuz üç yaşlarımızda 18 yaşındaki gençler gibi böyle gece kulüplerindeydik hani onları orada yapmazdık, yapmıyorduk. (...) Biz Türklerle daha yakın hissediyoruz. Ben burası benim için daha çok vatan gibi geliyor. Oraya göre hem kültür açısından hem adet gelenek görenek açısından dil olarak da Azerice konuştuğumuz için hemen Türkçeyi de öğrenebiliyorduk. (...) Bir de daha özgür olabilmek için bir de okullar, eğitim sistemi hani çocuklarımız için, İran böyle gittikçe sıklaşıyor ve sistem dünyadan kopuyor. Çocuklarımız daha dünya okullarına yakın olsun diye bu kararı aldık." (K4, Kadın)

İtici faktörler arasında kadınlara yönelik baskılar ve ahlak polisinin kamusal alandaki baskıları nedeniyle göç ettiklerini dile getirmişler ve şöyle açıklamışlardır;

"Kadınlar için hep sorundu aslında ojeler, giyim kuşam her zaman onlar için belirleyici nedenlerden birisiydi. İlk yakaladıkları zaman sizden taahhüt alıyorlar bir daha yapmayacağınıza dair bir nevi söz veriyorsunuz sonraki durumlarda ise para cezası gibi cezalar alıyorsunuz. Bu tamamen strese sebep olan bir şey. (...) Burada bana göre etkili olan nesillerin değişmesi ve özgürlüklerini savunmaları. Ahlak polisleri belirli kalabalık bölgelerde devriye tarzı şeyler yapıyordu. Mesela karşıdan gelen erkekler işaret ediyordu anlıyorduk yolumuzu değiştiriyorduk." (K6, Kadın)

K4 ifadelerini dile getirirken gençlik dönemlerini Türkiye'ye yaşadıklarını ve sosyal yaşantılarını tamamen değiştirdiklerini ifade etmiştir. Bu noktada katılımcı kamusal alanda baskılara karşı dikkatli olduğunu fakat Türkiye'de gençlik dönemleri yaşadığını ifade etmektedir.

"Ben mesela orada başörtüsü kullanmak zorundaydım yani başka hiçbir seçeneğim yok. Tabi o kadar sıkı değildim ama bir yere kadar dikkat etmek zorundayız, o değişti burada. Sosyal yaşamımız değişti hep yani evdeydi İran'da yaşarken hatta biz gençliğimizi burada sonradan yaşadık." (K4, Kadın)

K7 şehir yönetiminden bahsederken vali ve molların olduğunu, son sözün ise mollaya ait olduğunu belirtmektedir. Katılımcı yerel yönetimlerdeki ikililikten şu şekilde bahsetmektedir;

"Mesela trafik kameralarını düşünün ahlak polisleri seni oradan takip edebilir. Sen direksiyondasın hicabın düşmüş ve trafik kameraları seni kaydediyor, sana ceza geliyor veya uyarı geliyor. 4 ya da 5 uyarıdan sonra cezadan sonra arabayı bağlıyorlar. (...) İnsanlara sadece kendi düşüncelerini dayatmaya çalışıyorlar sizin söyledikleriniz ve yaptıklarınız onlar için önemli değil. Şehirlerin valisi olsa bile o şehirdeki imamın (molların) sözü geçerli oluyor İslam yönetimi ve Cumhuriyet yönetimi şeklinde bir anlayış söz konusu haline geldi." (K7, Kadın)

En geç kadın katılımcı olan K9 kadınlara yönelik baskıları ve şeriat uygulamalarına eğitim dönemlerinde maruz kalmıştır. K9 fiziksel görüşünü itibarıyla kendisinin yaşından büyük gösterdiğini ifade etmekte ve bu yüzden hicap giymeye erken yaşta başlamıştır. K9 için bir diğer kısıtlama ise kız ve erkek çocuklarının farklı okullarda okutulması olmuştur.

"Etkisi aslında ben çocukluk zamanlarımda yaşadım aslında dış görünüş olarak biraz diğerlerinden farklı olduğum için dokuz yaşındayken tesettür ve hicap giymeye başladım ne olduğunu bile doğru düzgün bilmiyordum. Bazen giymediğimde bana neden giymedin diye soruyorlardı ve bende çocuk olduğumu söylüyordum çocukluğumdan beri bu durum halen aklımda. (...) Benim için kısıtlayıcı etkisi okuldaki dersler-eğitim sistemi ve kız erkek öğrencilerin ayrı yerlerde okutulması olmuştur. Mesela burası ile karşılaştırmak istiyorum normal şekilde olması gereken şeyler İran'da yok. (...) Babamın dijital bir üretim şirketi var müzik gibi konser organizasyonları gibi şeyler yapıyordu. Kültürel bir müzik şirketi diyebilirim aslında kısaca. Sansür ile sık sık karşılaşıyorduk bir sanatçı şarkı çıkartacağı zaman devletin onaylaması gerekiyor beğenmedikleri yerleri değiştirmemizi söylüyorlardı. Bu müdahaleler bizi ekonomik olarak da etkiliyordu. Bir ekleme olarak konserlerde dans etmek yasak." (K9, Kadın)

Kadınlara karşı baskı aracı olarak nitelendirilen ahlak polisi uygulamasının kadınlara yönelik psikolojik etkilerini K12 şu şekilde açıklamıştır;

"Her yerde ahlak polisi var. Beni alacaklar mı, tutuklanacaklar mı diye öyle bir korku var. Böyle bir yönetim olmasaydı göç etmeyi düşünmezdim. İran'da aşırı derecede makyaj yapıyordum ve özgüvenim çok düşüktü. Buraya geldikten sonra ise kadınlar sade hallerde ve iyilerdi. İstedikleri kıyafetlerle çıkıp dolaşabiliyorlardı, herkes çok rahattı." (K12, Kadın)

K11 ise, kadın olarak karşılaştığı dinsel ve toplumsal baskıların yanı sıra bir üniversite akademisyeni olarak kamusal alanda çeşitli siyasi baskılara kaldığını, akademik özgürlüklerinin Besic tarafından kısıtlandığını²⁴ ve takip edildiğini, belirtmiştir.

²⁴ Abrahamian'a göre (2017, s. 227) Besic (Besic-i Müstezefin) Humeyni'nin İran-İrak Savaşı sonrası oluşturduğu "Ezilmişlerin Sefer Hazırlığı" olarak da bilinen destek gücüdür. Besic'in önemli genç ve yaşlılardan oluşan ve gönüllülük esasına dayanan bir sistemdir ve rejime bilgi vermeyi amaçlamaktadır.

“Besic adında bir oluşum var. Yani mesela o hoca için birisini gönderiyorlar sınıfta hoca hakkında bilgi topluyor, mesela o hoca nasıl konuşuyor? Bu yüzden hocalarda da bu tür hassasiyet daha çok. Ben üniversitede hocaydım, kendi kendimle alakalı size söylüyorum hep düşünerek giyiniyordum, istediğim her şeyi giymiyordum. Devlet kademesinde çalıştığım için korkuyordum, dışarıda da her istediğimizi giyemezdik.” (K11, Kadın)

Çekici Faktörler: Türkiye’ye Göç Stratejileri

Katılımcılar için Türkiye geliş ve Antalya’da yaşamın anlamı, çekici etkeni Türkiye’nin İran’a göre dinsel ve toplumsal alandaki baskılardan kurtulacakları, daha özgür olacakları ve refah arayışlarına yanıt vereceği düşüncesidir. Ek olarak K7 Türk pasaportu ile Avrupa’ya daha rahat seyahat edebileceğini düşünmektedir. Bu durum katılımcıların ifadeleriyle şöyle belirtilmiştir;

“Bir adım daha özgürlük için hareket ettik. Çoğu göçmen bu şekilde düşünüyor, Türkiye’yi bir başlangıç olarak kabul ediyorlar. Avrupa’ya geçebilmek için iyi bir adım olduklarını düşünüyorlar o sebeple ilk durakları genellikle Türkiye oluyor. (...) Burada bir vatandaşlık almayı düşünüyorum. Çünkü vatandaşlık Türkiye vatandaşı çünkü üzerinde Avrupa’ya daha rahat gidebilirim. Yani Türkiye pasaport daha Avrupa da ya da Amerika da daha tatil yapmak, seyahat yapmak, akrabaları görmek için”(K7, Kadın)

“Göç etmek benim ilk başta aklımda yoktu dediğim gibi yüksek lisans yapıyordum ve o sıra evlenme kararı aldık. Ben Türkiye’de yaşamayı daha kolay bulduğum için geldim. Giyimde ve makyaj yapmada oldukça rahattım burada. İran’a gidince evden çıkarken başımı örtmeyi unutuyordum ve beni uyarıyorlardı. (...) Direkt olarak burada yaşamaya başladık. Buradan bir ev satın aldık eşim emekli olunca hatta eşim başka yere gidelim dedi ama ben burayı sevdim ve alıştım.” (K6, Kadın)

“Huzur ve güvenlik çünkü göç etme kararı almadan önce de yaşadığım ve gördüğüm bir yer olmasından kaynaklı olarak burada yaşamayı tercih ettik çünkü ben ve ablam buraya geldiğimizde daha küçüktük ve bizim için buranın Tahran’a göre daha küçük olması daha güvenli bir hale gelmesini sağlıyordu. Annem için ama çok büyük etkileri oldu annem daha huzurlu bir yaşama sahip oldu ve burada istediği gibi giyinebiliyordu.” (K9, Kadın)

“Özgürlük yani daha özgür bir memleket burası. Yani herkes her dini meslekte olursa çok yani hiç baskısız, hiç çok özgür şekilde yaşayabiliyor. Yani biliyorsunuz tüm yani ülkelerden özellikle Antalya da öyle yani. Başka şehirlerde bu kadar da değil. Ama Antalya da öyle çok rahat yaşıyorlar. Herkes istediğini giyiyor, istediğini yapıyor. Ama biliyorsunuz İranda öyle değil. Yani her istediğini giyemezsin, gidemezsin.” (K12, Kadın)

“Burada daha farklı hissettim çünkü önyargı hissetmedim. Hissedecek bir olay yaşamadım kimse sormuyordu dinin nedir? Neye inanıyorsun diye. Bir yere gittiğinde form vermeyecekler dinin nedir diye, kimse bunu düşünmüyor. (...) Farklı bir ülkeye gitmek için sınavlara hazırlanıyordum eğitim yolu ile başka bir ülkeye gideceğim beklentim en fazla ne olabilir ki eğitim ve özgürlük beklentim var.” (K3, Erkek)

Katılımcılar için çekici bir etken de mülk edinme yolu ile alınan oturma iznidir. Yabancı ülke vatandaşlarının Türkiye’de mülk edinme yolu ile yatırım yapması ve mesken sahibi olmaları 2644 Sayılı Tapu Kanunu 35’inci maddesine göre “*Kanuni sınırlamalara uyulmak kaydıyla, uluslararası ikili ilişkiler yönünden ve ülke menfaatlerinin gerektirdiği hallerde Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen ülkelerin vatandaşı olan yabancı uyruklu gerçek kişiler Türkiye’de taşınmaz ve sınırlı aynı hak edinebilirler*” şeklinde yasal düzenleme ile oturma izinleri verilmektedir. K3 annesi aracılığıyla Türkiye’ye geldiğini belirtirken, K10, K9 ve K7 yaşadığı bölge hakkında bilgileri daha önce yerleşen arkadaşından almış ve kent hakkında bilgiye sahip olmuştur. Kentin çekici faktörleri arasında görece daha sakin bir bölgeye yerleşip sakin bir yaşam sürmek istemeleri önemli çekici faktörler arasında yer almaktadır. K4 mülk edinmenin yanı sıra Türk kökenli olması nedeniyle de kültürel yakınlık hissetmesi K4 için çekici faktörlerin yanında gelmektedir.

“İlk başta annem gelmişti emekli olduktan ve çalışmayı bıraktıktan sonra Türkiye’ye taşınma kararı aldı mülk edindik, ev satın aldık. Ben okuldan atıldıktan sonra 3-4 yıl kadar kardeşimin yanında çalıştım ve daha sonrasında annemin yanına geldim, yaklaşık olarak da 7-8 aydır burada yaşıyorum. İran’da çok tanıtım yapılıyordu Antalya ile ilgili. Bu bölge için biz burayı o zaman tanıdık...” (K3, Erkek)

“Göçmeye karar verdiğimizden dolayı hepsini bıraktım. Mülk edinme yoluyla 2020 yılında buraya geldik” (K12, Kadın)

K7 ilk geldiği dönemlerde ev kiralamış ve tanıdıkları aracılığıyla uyum sürecini erken atlatmıştır. Uyum sürecinde temel etken olan göçmen ağı aracılığıyla göçün riski azaltılmıştır.

“İlk başta ev kiralamıştık tanıdıklarımız vardı burada, daha sonrasında İran’da bulunan evimizi sattık buradan bir ev aldım.” (K7, Kadın)

K9 ilk başta tatil amaçlı olarak Alanya'ya gelmiş ve göç etme kararını şehri tanıyıp, sevdikten sonra almıştır. Katılımcı göç sürecinde riski en düşük seviyeye indirmek adına tatil yaptığı bölgeden ev satın alma sürecini şu şekilde aktarmıştır;

"Bir haftalık bir tatil için gelmiştik aslında daha sonrasında burayı sevdik, Alanya güzel bir yer. Tatil amaçlı ise 2014 yılında gelmiştik. Mülk edinme yolu ile oturma aldık." (K9, Kadın)

K6 Türk kökenli olması nedeniyle kültürel olarak yakınlık hissetmesi Türkiye'nin bir diğer çekici faktörleri arasında yer almaktadır. Coğrafi yakınlığında etkili olduğu göç sürecini bu noktada katılımcı "git gel yapabilmek" olarak ifade etmektedir.

Araştırmaya yani gideceğimiz ülkenin şartlarını araştırmak için çok fazla vaktimiz olmadı. Sadece İran'a yakın olsun ki git gel yapalım, ailelerimizi istediğimiz zaman görebilelim ve kültürü de bize yakın olsun. Kültür olarak biz Tebrizliyiz." (K6, Kadın)

Siyasi nedenler ile gelen katılımcıların bazıları ise, aile üyelerinin yaşadığı toplumsal baskılardan kurtulmasını sağlama ve Türkiye'deki olanaklardan yararlanarak yaşam kalitelerini artırma isteğinin göç kararlarında önemli olduğunu ifade etmişlerdir. *"İlk kez 2011 yılında geldim temmuz ayında geldik. Eşim annemin dayısının oğluydu, beni istemeye geldiler. Ben de kabul ettim ve evlendik. Eşim Türk. Ben Türkiye'de yaşamayı daha kolay bulduğum için geldim. Giyim tarzımın ve hayatımın daha rahat olacağını düşündüm. Buradan bir ev satın aldık, ben burayı sevdim ve alıştım."* (K6, Kadın). Hem eğitim hakkına kavuşmak hem de mülk edinme yoluyla ikamet izni almanın verdiği kolaylık Türkiye tercihiinde önemli rol oynadığı görülmektedir. Nitekim 4 Nisan 2013 tarihli ve 6458 sayılı Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanununun 38'inci maddesi 1. fıkrası gereğince *"Türkiye'de bir yükseköğretim kurumunda ön lisans, lisans, yüksek lisans ya da doktora öğrenimi görecektir yabancılara öğrenci ikamet izni verilir."* Öğrenci ikamet izninden faydalanacak olan kişilerin ise 39'uncu maddenin 1. fıkrasının a, b ve c bentleri gereğince bilgi ve belgeleri ibraz etme, gerekli şartları taşıma ve adres beyanlarını bildirme yükümlülükleri bulunmaktadır.

Benzer biçimde bazı katılımcılar kendilerinin ya da diğer aile üyelerinin baskılardan kurtulmaları için Türkiye'ye göç ettiklerini belirtmişlerdir. K6, göç kararında Türkiye'de daha özgürce yaşayacağı düşüncesinin etkili olduğunu şöyle ifade etmiştir;

"Göç etmek benim ilk başta aklımda yoktu dediğim gibi yüksek lisans yapıyordum ve o sıra evlenme kararı aldık. Evlendiğim için geldiğimden pek fazla sebepim yok sadece özgür olacağımı düşünerek hareket ettik. Ben Türkiye'de yaşamayı daha kolay bulduğum için geldim. Giyim tarzımın ve hayatımın daha rahat olacağını düşündüm. O zamanlar İran'ın ekonomik durumu bugün olduğu gibi kötü değildi ama sonradan hep diyorum iyi ki gelmişim. Çünkü İran'da artık ekonomi istenilen düzeyde değil ve iyi ki gelmişim diyorum." (K6, Kadın)

"Eşim ve kızım için sosyal özgürlük çok önemliydi bunun yanı sıra sakin ve güzel bir şehirde yaşamak da bir o kadar önemliydi..." (K10, Erkek)

K11'de doktorası olduğunu ve mülk edinme yoluyla ikamet alarak Antalya-Alanya'da yaşamayı tercih edişini; *"Özgürlük yani daha özgür bir memleket olduğu için geldim. Yani herkes her dini meslekte olursa çok yani hiç baskısız, hiç çok özgür şekilde yaşayabiliyor. Yani biliyorsunuz tüm yani ülkelerden özellikle Antalya da öyle yani başka şehirlerde bu kadar da değil. Herkes istediğini giyiyor, istediğini yapıyor. Ama biliyorsunuz İran da öyle değil..."* (K11, Kadın) ifadeleriyle açıklamıştır. Ülkesinde yaşadığı kamusal baskıların sonucu olarak Türkiye'ye göç etme kararı aldığına ve özellikle Besic örgütünün kamu personeline yaptığı baskıların rolüne dikkat çekmiştir.

SONUÇ VE TARTIŞMA

Bu araştırma, Lee'nin itme-çekme teorisini kullanarak, İran'dan Türkiye'ye göç eden İranlı göçmenlerin göç kararlarını etkileyen itici ve çekici faktörleri incelemiştir. Katılımcıların ifadeleri, İran'daki dinsel ve toplumsal baskıların, göç kararlarında belirleyici bir rol oynadığını açıkça ortaya koymaktadır. Şeriatla yönetilen İran'daki zorunlu dini kurallar, özellikle kadınlara yönelik dinsel baskılar, erken yaşta hicap giymek zorunluluğu ve ahlak polislerinin denetimi gibi unsurlar, bireylerin temel özgürlüklerini ciddi şekilde kısıtlamaktadır. Bu baskılar göçü, bireylerin yaşam haklarını güvence altına almak için bir zorunluluk haline getirmektedir. Ayrıca, cinsel yönelim farklılıkları ve din değiştirme yasağının varlığı, kişisel özgürlükleri ihlal etmekte ve göç etmeyi kaçınılmaz kılmaktadır. Kadın katılımcılar, özellikle dini ve toplumsal baskılardan kurtulma arayışıyla göç etmeyi tercih etmekte ve bu durum sadece kadınların değil, aynı zamanda ailelerin de göç kararlarında etkili olmuştur. Ailelerin çocuklarının daha özgür bir eğitim alabilmesi ve toplumsal baskılardan uzak bir yaşam sürebilmesi için Türkiye'yi tercih etmeleri, bu kararın önemli çekici faktörlerinden biri olmuştur. Ailelerin geleceğe dair beklentileri, özgürlükleri ve refahı, Türkiye'ye yerleşme kararını şekillendiren unsurlar arasında öne çıkmaktadır. Azerbaycan Türk'ü kökenli katılımcılar ise, Türkiye'deki kültürel bağlar sayesinde uyum süreçlerini daha hızlı ve sorunsuz bir şekilde atlatabilmektedirler. Bu katılımcıların ortak kültürel değerleri, onların Türkiye'deki entegrasyonunu kolaylaştırmakta ve bu durum, göçmenlerin yerleşim süreçlerinin daha az zorlukla gerçekleşmesine

olanak sağlamaktadır. Türkiye'nin laik yapısı, özellikle dini özgürlükler ve kadınların eğitim haklarını özgürce kullanabilme imkânı sunması, İranlı göçmenler için büyük bir çekim gücü yaratmaktadır. Türkiye'deki dini özgürlük ortamı, özellikle dini inançları nedeniyle ayrımcılığa uğrayan bireyler için önemli bir avantaj sağlamaktadır. Ancak, Türkiye'deki yasal çerçeve, özellikle geçici sığınmacı statüsünde olan İranlı göçmenler için kalıcı yerleşim olanaklarını sınırlamaktadır. Bununla birlikte, mülk edinme yoluyla ülkemize yerleşen bazı göçmenler, kalıcı bir yaşam kurma yolunda adımlar atabilmekte ve ikamet izni, aile birleşimi gibi yöntemlerle uzun vadeli yerleşim arayışına girmektedirler. Bu durum, özellikle geçici statüdeki göçmenlerin, Türkiye'yi yalnızca geçiş ülkesi olarak değil, kalıcı bir sığınma alanı olarak görmelerine neden olmaktadır. Sonuç olarak Türkiye'nin İranlı göçmenlere yönelik daha kalıcı çözümler geliştirmesi ve mülk edinme yoluyla yerleşen göçmenlerin haklarını güvence altına alması gerekmektedir. Türkiye, uluslararası mülteci hakları ve göçmen koruma politikaları çerçevesinde, İranlı göçmenlerin yaşam haklarını daha güvence altına alacak düzenlemeler yapmalıdır. Ayrıca, İran'a geri dönüşün, yaşam haklarını tehdit eden bir durum yaratacağı göz önüne alındığında, Türkiye'nin bu göçmenlere kalıcı barınma imkânı sunması, uluslararası yükümlülükler doğrultusunda önemli bir adım olacaktır. Bu bağlamda, Türkiye'nin göçmenlere yönelik mevcut politikalarını gözden geçirerek hem insan hakları hem de mülteci hukuku açısından daha kapsamlı ve koruyucu adımlar atması elzemdir.

EK BİLGİLER

Destek Bilgisi: Bu çalışma için yazarlar, herhangi bir kurum veya kuruluştan destek almamıştır.

Çıkar Çatışması Bilgisi: Yazarlar aralarında çıkar çatışması olmadığını "The authors declare that they have no conflict of interest" beyan ederiz.

Katkı Oranı Bilgisi: Araştırmaya her iki yazarın da katkısı eşit orandadır.

Etik Onay Bilgisi: Bu çalışma Süleyman Demirel Üniversitesi tarafından 26.06.2024 tarihli 24 karar sayılı etik kurul izni dahilinde gerçekleştirilmiştir.

EXTENDED SUMMARY

DYNAMICS OF FORCED MIGRATION FROM IRAN TO TÜRKİYE WITHIN THE AXIS OF EVERETT LEE'S PUSH-PULL THEORY**INTRODUCTION**

This study examines the international migration dynamics of Iranian migrants from a historical perspective to the present day, focusing on the nature of migration to Turkey within the context of political asylum. The study evaluates the migration flows from Iran to Turkey and the experiences of migrants, framing the discussion within the structural threats caused by religious and political pressures in individuals' lives. It also explores the migrants' status in Turkey and their strategies for staying, within the social and legal context of their migration. The theoretical framework aims to assess the push-pull factors in the context of Iranian migrants. Since the 1951 Geneva Convention, Turkey has not included Iranian migrants in the refugee status category, which has been reserved for Turkish and European nationals; however, Turkey has served as a transit country for Iranian migrants until they reach a third country under the asylum status. However, as the duration of stay increases, Turkey has also become a destination country for Iranian migrants. Particularly after the Islamic Revolution of Iran, the establishment of a sharia-based regime led to pressures against different beliefs and lifestyles, pushing individuals to migrate. At the center of this study are the push and pull factors that shape the decision-making of Iranian migrants to migrate to Antalya. The migration experiences of the migrants have been analyzed within the framework of Everett Lee's (1966) Push-Pull Theory. According to Lee (1996, p.49), migration is broadly defined as a permanent or semi-permanent form of residence. This phenomenon is evaluated around Lee's Push-Pull Theory, with push-pull factors, intervening obstacles, and personal factors being assessed under four categories. Lee (1996, p.50) asserts that there are both attracting and repelling factors for people in any given region and uses positive (+) and negative (-) signs to explain this. The oppressive practices after the Islamic Revolution influenced migration processes, and approximately 1 million Iranians left the country, seeking asylum in various countries. As of 1979, Iran's estimated population was about 38 million. This means that roughly 2.7% of the population sought asylum in other countries (World Bank, 1980, p.143)²⁵. The migration trends from Iran to Turkey since 1979 have led to significant changes in Turkey's migration profile, with migration from Iran to Turkey taking the lead in 1979, followed by migrations from Iraq in the 1980s, Bulgaria in 1980-1990, and Syria from 2011 onwards (Adıgüzel, 2024, p. 77).

METHODOLOGY

This research was conducted based on a qualitative research approach. Qualitative methods allow for the examination of social phenomena within individuals' worlds of meaning, based on their experiences and perceptions. According to Creswell (2013, p.42), qualitative research aims to describe the texture of social reality by creating a multi-layered and rich network of meaning at the intersection of various approaches (structuralist, interpretivist, feminist, postmodernist, etc.). In this context, qualitative research aims to understand social phenomena holistically, using data collection tools such as observation, interviews, and document analysis, in natural environments (Yıldırım and Şimşek, 2021, p.39). Qualitative methods can also be viewed as an umbrella term encompassing a broad conceptual framework, not fixed in a particular form (Punch, 2014, p.132). For this study, semi-structured in-depth interviews were chosen as the data collection tool. This technique involves adhering to a prepared set of questions prior to the interviews, while also allowing flexibility to add new questions based on the new information and experiences shared by the participants during the interview process. This flexibility allows for deeper data collection based on participants' unique experiences.

²⁵ See also to access the 1980 World Development Report; <https://openknowledge.worldbank.org/handle/10986/5963>

Additionally, it aims to achieve a broader understanding through the different narratives of participants (Yıldırım and Şimşek, 2021, p.130). The fieldwork of this study was conducted in Antalya, one of Turkey's highest migration-receiving provinces. According to the Turkish Statistical Institute (TÜİK), Antalya is both the most migration-receiving province in the Mediterranean region and the second-highest in Turkey. Therefore, selecting Antalya as the focal point of the study was considered significant in terms of the study's representativeness and sample diversity. Purposeful sampling and snowball sampling techniques were used to reach participants. In this context, research announcements were made through news and information-sharing channels targeting Iranians on social media platforms (particularly Instagram and Telegram), and a participant pool was established. This approach allowed for reaching individuals with specific characteristics and also for contacting new individuals through the recommendations of existing participants. The collected data were transcribed from audio recordings of the interviews and analyzed using Braun and Clarke's (2006) thematic analysis method. Throughout the analysis process, the coding and theme creation stages were structured within Lee's Push-Pull Theory, and the data were interpreted in this theoretical context. As a result, the data were classified under two main themes: "Push Factors" and "Pull Factors." The study was conducted following approval from the Ethics Committee of Süleyman Demirel University's Faculty of Social and Human Sciences, and ethical guidelines were meticulously adhered to throughout the research process.

FINDINGS

After the Islamic Revolution in 1979, the sharia regime became active in public life in Iran. The increase in gender inequality severely restricted women's rights. The imposition of dress codes, various sanctions under the Islamic Penal Code, and restrictions on personal freedoms have made life difficult in Iran, forming the common push factors. Participants mentioned the oppressive pressures on women, including dress restrictions under the Khomeini regime, and obstacles to freedom of speech for journalists as key factors influencing their decision to migrate. Censorship of the media and communication, along with other restrictions, formed the push factors for participants working in these sectors. In this context, many participants viewed Turkey as attractive due to its proximity to Iran, opportunities to obtain residency, geographical proximity to Iran, and its secular governance. Furthermore, Turkey is perceived as an interim stop for many participants and as a gateway to Europe. Participants who held residence permits through the Law on Foreigners and International Protection, such as short-term residence permits, student permits, and property ownership, were able to stay in Turkey legally.

Even though political reasons for migration differed among participants, they sociologically aligned with the definition of "political refugees." Among the key attractive factors for Iranian participants in migrating to Turkey were Turkey's relatively liberal social structure, its secular governance, and the absence of gender-based pressures. Many participants expressed their desire to escape the oppressive religious and political environment in Iran and live more freely in Turkey. The selection of Antalya was influenced by factors such as having acquaintances who had previously migrated there and the city being perceived as calm, peaceful, and livable. Participants noted that women in Turkey face less social pressure in participating in public life, with no interference in their clothing or lifestyles. Female participants particularly appreciated the freedom of choice in clothing and the social opportunities available in Turkey. Similarly, those expressing this viewpoint emphasized that the societal relaxation in Turkey was decisive in their migration decisions. Some participants noted that obtaining residence permits through property ownership facilitated their migration decision. Under Article 35 of the Land Registry Law No. 2644, many participants obtained residency shortly after arriving in Turkey, making Turkey an attractive country for migrants. Additionally, some participants considered Turkey as a "transit country" to Europe as an attractive factor. One participant expressed the desire to acquire Turkish citizenship, believing that it would facilitate travel to European countries. Another participant planned to move to another country after arriving in Turkey, expecting greater freedom and educational opportunities. In summary, the attractive factors for migration to Turkey include religious and social freedom, cultural proximity, geographical location, economic stability, and the legal ease provided by property ownership. Participants believed that they could lead a safer, more peaceful, and freer life in Turkey and developed strategies for staying and adapting. These strategies also highlighted the importance of migrant networks and the guidance of family members who had migrated earlier.

CONCLUSION AND DISCUSSION

This research, using Lee's Push-Pull Theory, examines the push and pull factors influencing the migration decisions of Iranian migrants to Turkey. The statements of participants clearly show that religious and social pressures in Iran played a decisive role in their migration decisions. The mandatory religious rules in Iran under sharia law, particularly the religious pressures on women, the obligation to wear the hijab at an early age, and the control of morality police, severely restrict basic freedoms. These pressures make migration a necessity for individuals in order to secure their basic human rights. Additionally, the presence of laws prohibiting changes in religion and sexual orientation violations further infringes upon personal freedoms, making migration inevitable. Female participants, in particular, preferred to migrate in search of freedom from religious and social pressures, and this influenced not only women but also families in their migration decisions. Families' desire for their children to receive education free from social pressures and live a life away from these pressures made Turkey an attractive destination. The expectations of families regarding the future, freedom, and well-being played a significant role in their decision to settle in Turkey. Participants of Azerbaijani Turkish origin were able to adapt more quickly and smoothly to Turkey due to their cultural ties, which facilitated their integration process. This cultural alignment made it easier for them to settle in Turkey with fewer difficulties. Turkey's secular structure, particularly its provision of religious freedoms and women's rights, created a strong attraction for Iranian migrants. The freedom of religion in Turkey is particularly advantageous for individuals who have faced discrimination in Iran due to their religious beliefs. However, the legal framework in Turkey, particularly the temporary asylum status of Iranian migrants, limits their opportunities for permanent settlement. Nevertheless, some migrants who obtained residency through property ownership are taking steps toward establishing permanent lives and seeking long-term settlement through residence permits and family reunification. This situation has led some migrants, particularly those with temporary status, to view Turkey not only as a transit country but as a permanent refuge. In conclusion, Turkey needs to develop more permanent solutions for Iranian migrants and ensure the rights of migrants who settle through property ownership. Within the framework of international refugee rights and migrant protection policies, Turkey should create regulations that better secure the living rights of Iranian migrants. Moreover, given that returning to Iran would threaten their right to life, Turkey's provision of permanent accommodation for these migrants would be an important step in line with international obligations. In this regard, Turkey should review its current migration policies and take more comprehensive and protective steps both from a human rights perspective and in compliance with refugee law.

KAYNAKÇA

- Abrahamian, E. (2017). *Modern İran Tarihi* (D. Şendil, Trans.; 4th ed.). İş Bankası Kültür Yayınları.
- Adıgüzel, G. (2024). İran'dan Türkiye'ye Yönelik Göçlerin İtme ve Çekme Kuramı Çerçevesinde Değerlendirilmesi: 1979-2019. *ESAM Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5(1), 71-89. <https://doi.org/10.53662/esamdergisi.1447629>
- Ansari, A. M. (2001). The Myth of the White Revolution: Mohammad Reza Shah, "Modernization" and the Consolidation of Power. *Middle Eastern Studies*, 37(3), 1-24. <https://doi.org/10.1080/714004408>
- Azadi, P., Mirramezani, M., & Mesgaran, M. B. (2020). *Migration and Brain Drain from Iran* (Stanford Iran 2040 Project). Stanford University.
- Bayat, M. (1991). *Iran's First Revolution*. Oxford University Press.
- Boyatzis, R. E. (1998). *Transforming Qualitative Information: Thematic Analysis and Code Development*. Sage Publications Ltd.
- Braun, V., & Clarke, V. (2006). Using thematic analysis in psychology. *Qualitative Research in Psychology*, 3(2), 77-101. <https://doi.org/10.1191/1478088706qp063oa>
- Braun, V., Clarke, V., & Rance, N. (2015). How to Use Thematic Analysis with Interview Data. In A. Vossler & N. Moller (Eds.), *Counselling Psychotherapy Research Handbook* (1st ed., pp. 183-197). Sage Publications Ltd.
- Chehabi, H. E. (1990). *Iranian Politics and Religious Modernism*. I.B. Tauris Publishers.
- Creswell, J. W. (2013). Nitel Çalışma Tasarımı (A. Budak & İ. Budak, Trans.). In M. Bütün & S. B. Demir (Eds.), *Nitel Araştırma Yöntemleri* (pp. 42-68). Siyasal Kitabevi.
- Çeçen, H. (2019). İran İslam Cumhuriyeti Anayasası (Ülke Anayasaları Çevirileri Seri II). Legal Yayıncılık.
- Danış, A. D. (2004). Yeni göç hareketleri ve Türkiye. *Birikim Dergisi*, 184(185), 216-224.

- Dilek, K. (2011). *İran'ın Orta Asya Politikaları*. Ahmet Yesevi Üniversitesi.
- Dora Güney, A. (1979). *İran'da Devrim* (Birinci Baskı). Haziran Yayınları.
- Garousi, V. (2003). A Survey on the Immigration of Iranian Experts and the Elite: Reasons, Losses and Possible Solutions. *Proceedings of the 2nd Scientific Seminar on the Discourse of Overseas Iranian Youth*, 1–17.
- İçduygu, A. (2006). A panorama of the international migration regime in Turkey. *Revue Européenne Des Migrations Internationales*, 22(3), 11–21.
- İçduygu, A., & Aksel, D. B. (2013). Turkish migration policies: A critical historical retrospective. *Perceptions: Journal of International Affairs*, 18(3), 167–190.
- Karadal, K., Chaychi Semsarı, M., & Keskä°N, O. (2021). The Migration Policy of Iran And Turkey from Past to Present and Migration Governance in the Context of Migrants: Iran and Turkey from Past to Present and Migration Governance in the Context of Migrants. *Prizren Social Science Journal*, 5(2), 83–92. <https://doi.org/10.32936/pssj.v5i2.258>
- Katzman, K. (1993). *The Warriors of İslam*. Westview Press.
- Keddie, N. R. (1966). The Origins of the Religious-Radical Alliance in Iran. *Past & Present*, 34, 70–80. JSTOR.
- Koser Akcapar, S. (2006). Conversion as a migration strategy in a transit country: Iranian Shiites becoming Christians in Turkey. *International Migration Review*, 40(4), 817–853.
- Lee, E. S. (1966). A Theory of Migration. *Demography*, 3(1), Article 1. JSTOR. <https://doi.org/10.2307/2060063>
- Mohammadi, A., & Sreberny-Mohammadi, A. (1991). Iranian Exiles As Opposition: Some Theses On The Dilemmas Of Political Communication Inside And Outside Iran. In A. Fathi (Ed.), *Iranian Refugees and Since Khomeini*. Mazda Publishers.
- Neuman, W. L. (2006). *Toplumsal Araştırma Yöntemleri: Nitel ve Nicel Yaklaşımlar* (S. Özge, Trans.; 7th ed., Vol. 1). Yayın Odası.
- Piddock, C. (2007). *Iran*. World Almanac Library.
- Punch, K. F. (2014). *Sosyal Araştırmalara Giriş: Nicel ve Nitel Yaklaşımlar* (D. Bayrak, H. B. Arslan, & Z. Akyüz, Trans.). Siyasal Kitabevi.
- Tebriẓî, A. K. (2021). *İran Meşrutiyeti Tarihi* (M. Kamruz & H. Z. Kars, Trans.; 1. Basım). Kaynak Yayınları.
- Vaismoradi, M., Jones, J., Turunen, H., & Snelgrove, S. (2016). Theme Development in Qualitative Content Analysis and Thematic Analysis. *Journal of Nursing Education and Practice*, 6(5), 100–110. <http://dx.doi.org/10.5430/jnep.v6n5p100>
- Yıldırım, A., & Şimşek, H. (2021). *Sosyal Bilimlerde Nitel Araştırma Yöntemleri* (12th ed.). Seçkin Yayıncılık.

Raporlar ve Belgeler

- Asylum Information Database. (2023). *Country Report: Türkiye – 2023 Update*. European Council On Refugees And Exiles (Ecre). <https://Asylumineurope.Org/Reports/Country/Turkey/>
- Amnesty International. (2024). *Human Rights In Iran: Review Of 2023/24* (Index: Mde 13/7972/2024). <https://www.Amnesty.Org/En/Documents/Mde13/7972/2024/En/>
- Birleşmiş Milletler. (1951). *Mültecilerin Hukuki Statüsüne İlişkin Cenevre Sözleşmesi* [1951 Convention Relating To The Status Of Refugees]. <https://www.Multeci.Org.Tr/Wp-Content/Uploads/2016/12/1951-Cenevre-Sozlesmesi-1.Pdf>
- International Organization for Migration. (2022). *Iranian Nationals Arrivals And Transits In Europe: 2017–2021*. Displacement Tracking Matrix (DTM). https://dtm.iom.int/dtm_download_track/18460?file=1&type=node&id=14092
- International Organization for Migration. (2023). *World Migration Report 2024*. https://publications.iom.int/system/files/pdf/pub2023-047-l-world-migration-report-2024_13.pdf
- T.C. Resmî Gazete. (2013). 6458 Sayılı Yabancılar Ve Uluslararası Koruma Kanunu. <https://www.Mevzuat.Gov.Tr/Mevzuat?Mevzuatno=6458&Mevzuattur=1&Mevzuattertip=5>

TERAM (Terörizmle ve Radikalleşme ile Mücadele Araştırma Merkezi). (17 Temmuz 2020). Kuruluşundan Eylem Yöntemlerine DEAŞ Terör Örgütü. 28.05.2025 tarihinde <https://www.teram.org/Icerik/kurulusundan-eylem-yontemlerine-deas-teror-orgutu-66> adresinden erişildi.

Türkiye İstatistik Kurumu. (T.Y.). *Tabiiyete Göre Yabancı Nüfus*. <https://Nip.Tuik.Gov.Tr/?Value=Tabiiyetyabancinufus>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2024). *Uluslararası Göç İstatistikleri, 2023* (Yayın No: 53544). <https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2023-53544>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2023). *Uluslararası Göç İstatistikleri, 2022* (Yayın No: 49457). <https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2022-49457>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2022). *Uluslararası Göç İstatistikleri, 2021* (Yayın No: 45814). <https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=International-Migration-Statistics-2021-45814>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2021). *Uluslararası Göç İstatistikleri, 2020* (Yayın No: 37212). <https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=International-Migration-Statistics-2020-37212>

Türkiye İstatistik Kurumu. (2020). *Uluslararası Göç İstatistikleri, 2019* (Yayın No: 33709). <https://Data.Tuik.Gov.Tr/Bulten/Index?P=Uluslararası-Goc-Istatistikleri-2019-33709>

Unhcr. (2007). *İç Göçmenlerin Korunması İçin El Kitabı* (Handbook For The Protection Of Internally Displaced Persons) [Pdf]. Birleşmiş Milletler Mülteciler Yüksek Komiserliği. <https://Www.Unhcr.Org/Sites/Default/Files/Legacy-Pdf/4794b2d52.Pdf>

U.S. Department Of State. (2023). *International Religious Freedom Report: Iran*. Office Of International Religious Freedom. <https://Www.State.Gov/Reports/2023-Report-On-International-Religious-Freedom/Iran/>

Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu, 2013

<https://www.mevzuat.gov.tr/mevzuat?MevzuatNo=6458&MevzuatTur=1&MevzuatTertip=5>

World Bank. (1980). World Development Indicators: Population Data.

<https://openknowledge.worldbank.org/entities/publication/2c9fdd12-8295-5d07-82c1-21e6abafb045>